

14353.

Gh. Ghibănescu

ORIGINELE IAȘILOR

STUDIU ISTORIC

(Extras din „Arhiva“)

IAȘI

TIPOGRAFIA „DACIA” P. ILIESCU & D. GROSSU.

1904.

14353

319566

ORIGINILE IAȘILOR

§ 1. Inceputurile Iașilor sînt necunoscute. Foasta Capitală a Moldovei a atras asupra-î atențiunea istoricilor încă de demult, așa că avem azi o bogată literatură asupra acestei chestiuni.

Ne vom sili pe de o parte a lega firul ideilor în acest amestec de păreri contradictorii și, după ce vom face cunoștința cu literatura chestiunii, ne vom încerca a ne da și noi părerea, fără a crede în mod absolut că s'a pus mîna pe adevăr.

Istoria e chemată a ne oglindi în mod clar acele fapte, care au fost limpezi în desfășurarea lor; din contra lasă a se acoperi cu vălul nesiguranței acele, care în cadrul evenimentelor au fost lipsite de claritate.

În acest din urmă caz avem chestiunile despre originile orașelor și țărilor, unde în lipsă de date exacte avem nevoie de a recurge la păreri mai mult sau mai puțin aproape de adevăr.

Așa e și chestiunea originii Iașilor.

§. 2. Cînd Moldovenii s'au scoborît de la munte la șes au găsit întemeiat pe colina prăpăstioasă a mlaștinii Bahluiului, micul *târg Ias*, — orîc din documente —, au continuat și ei de a-i zice *Ias*, cum l'au auzit că se cheama, fără a se întreba de ce i se zice *Ias* ori *AS* — *аскын торгъ*¹⁾, de cine să fi fost fundat, cînd și în ce împrejurări, căci

1) Ios. Lad. Picl. „Ueber die abstammung der Rumänen“ Leipzig 1880 pag. 106 «askyj torgx» și D. Onciul „Originile principatelor române“. Buc. 1899 pag. 233; și A. D. Xenopol, „Istoria Românilor“ Iași vol. I. pag. 545, nota 16.

la toate aceste întrebări se cereau cunoștințe istorice și cei de pe atunci aveau alte cele de făcut de cit să se dedea la cercetări de acest fel.

Cei mai vechi ai noștri analiști, cari au scris în slavonește vechiul letopiseț *moldovenesc*, folosit de Ureche Cronicarul, au avut grija de a povesti cele ce văzuse cu ochii săi li se povestise de cei ce făptuise evenimentele. Nicăierea și nici într'o parte nu găsim preocuparea explicării originii orașelor noastre.

Deci în tot răstimpul secolului al XV-a și al XVI-a vom avea anale și analiști ca Azarie, Macarie și Iftimie de la Slatina; nu vom găsi însă nici un cuvânt de origini și în special de originile *Iașilor*, care nu devenise încă capitală pe vremea lor.

§. 3. Intrăm în secolul al XVII-a și Cronicarul Ureche, care își scrie cronica sa supt domnia lui Vasile Lupul — cătră 1646 — pomenește cel întâiu că după lupta lui Ștefan cel Mare de la Racova, opintind peste Nistru pe Lobodă și Nalivaico, hatmanii Cazacești, la vadul *Jurăi* „s'au întors de acolo și au descălecat tirgul *Iași* și în lauda lui D-zeu au început a rezidi biserica lui Sft. Nicolae“¹⁾.

Luptele lui Ștefan cu Turcii la *Podul Inalt*, și cu Cazacii la *Vadul Jurăi* s'au dat în 6983 *iarna*. adică în 1475; urmează dar că atit biserica Sft. Nicolae zisă *gospod*, cit și orașul *Iași* datează de la 1475.

Ureche Cronicarul greșește de două ori. *Intâiu* că biserica Sft. Nicolae nu e zidită în anul 1475 (6983), ci în 6999, cum cu dreptul observă Simion dascalul, unul din adnotatorii lui Ureche, când zice „întru acest an, 6999, să știți cetitorule, că au zidit Ștefan Vodă biserica lui Sf. Nicolae, din tirg din Iași; de nu crezi, caută la veleatul ce scrie de-asupra ușei bisericei, iar nu cum scrie înapoi“²⁾.

1) Letopisețe, Cogălniceanu, Ed. II, 1872, vol. I, pag. 162.

2) Idem: Letopisețe Ed. II. vol. I. pag. 169, nota 1. Simion dascalul are dreptate. Inscricția bisericeii poartă această dată: „ИЖЕ И СЪЗДАТИ ПОЧИНАХОМЪ ВЪ ЛѢТВЪ ꙗзича мѣца Юнїѣ Я и съврхнїсѣ. КЪ ꙗзича и ное лѣто мѣца август“ = și s'a început a se zidi în anul 6999, luna Iunie 1; și s'a săvîrșit în 7 miș și un an, luna August. — (Melhisedec „Notițe ist. și Arh. Buc. 1835, pag. 250). Doi ani și două luni a ținut zidirea acestei bisericei în Iași, căci isprăvirea ei se face în 1493. Vezi și Uricar XXI 41 „cronica anonimă“.

Simion dascalul lua ca bun anul începerii zidirei, 6999 Iunie I, nu anul isprăvirei, 7001 August. *Al doilea*, că Iaşii datează cu mult mai înainte, cum vom arăta, când vom aduce cele mai vechi ştiri despre Iaşi înainte de a fi capitală. Pentru cronicari întemeerea unui oraş se chema *descălecare*, ca o amintire a întemeerii ţării Moldovei, când Dragoş Vodă a *descălecat* această ţară.

Ar urma dar că în spiritul Cronicarului Ureche era vie părerea că armata de Curteni a lui Vodă, armată *călăreaţă*, potrivit obiceiului timpului, după ce alun-gase pe Nalivaico la Nistru s'a întors spre Suceava, lu-înd valea Bacului, pe la Țuțora, apoi cu popasul făcut la Iaşi aŭ descălecat de pe cal și în acest timp Ștefan Vodă a urzit biserica, și așa dar s'a întemeiat orașul în jurul ființării acestei biserici.

Vechiul letopiseț bistrițan spune atit că Ștefan Vodă se întoarse cu toți oștenii săi ca un biruitor în scaunul său de la Suceava, fără a pomeni ceva de popasul prin Iași ⁴⁾. Se vede dar că Ureche a pus aceasta de la dînsul, fără să fi cetit ceva așa în vechiul letopiseț moldove-nesc; dar odată părerea lui dată, ea a trecut în toate copiile de cronici, cum o găsim și în cea mai nouă copie a lui Ștefan Țicău, care scrie letopisețul său în 1785, în a 6-a filiațiune cu Ureche ⁵⁾.

§. 4. Miron Costin și Nicolae Costin fac un pas mai departe în desvoltarea cercetărilor istorice. Elevi ai școalelor polone, ei aduc cu dînsii o bogată lectură de cronicari poloni și unguri și caută a aplica întru cit-va spiritul școlii istorice de pe vremea lor, făcînd cite-va etimologii asupra numelor noastre de orașe, ape și țări.

Atit în *Poema polonă*, (opisanie) cit și în *cronica țării Moldovei* (Cronica) scrisă cătră 1864 în Daszawie, M. Costin încearcă cite va etimologii:

Siret, de la ung. *seretem*==placemî ⁶⁾

4). I. Bogdan „Cronici inedite“. Buc. 1895 pag. 41. „КЪ НАСТОЛНІИ (ВОИ ГРАДЪ СЪЧАРСКІИ“.

5). C. Climescu, rector Universității Iași posede manuscriptul de cronică, scris de St. Țicău în 1785. pag. 106. Iată filiațiunea; a) Nestor Ureche, b) M. Costin; c) I. Niculce; d) I. Cantacuzin vel. spatar; e) Vartolomeu Mazăreanu; f) St. Țicău.

6). V. A. Ureche „Miron Costin“ Buc. 1888, vol. II, 102 „Seretem==tak mi“—Suceava=socz. Kuzniers po Wegiersku 116; I. Bogdan „Cronice Inedite“ pag. 183.

Ișcani de la prisecarul *Iașco*.

Suceava de la ung. Socz=cojocar, cojocărie.

Baia, olari Sași, olărie⁷⁾.

Nici unul nu încearcă etimologia Iașilor, ceia ce arată că copiind textul lui Ureche cu descălecatul Iașilor, au admis tacit această părere. Iar Miron Costin își exprimă părerea că toate orașele din Moldova s'au înființat de Sași⁸⁾ cari ar fi introdus împreună cu Ungurii cele întâiu crășme, și deci ar fi dat naștere municipalității orașelor noastre.

Și Miron și Neculai Costin urmează în aceasta școala lui Bonfinius, care în decadele sale încearcă o serie de etimologii: *Valachos*=*Flacos*; *Dacos* = *δαίς* = pugna; *Getas*=*ge-sis*=*pila romana*; *moldavia*=*mollis-davia*⁹⁾.

În cercul acestor etimologii se învârt și Costineștii, și de și scriitorii Ungurii pe acea vreme încercase a face o apropiere între *Iazyges*, *Iazu* și *ijás*, și deci încă un prilej pentru a mai face o etimologie maghiară ai noștri o ignorează, căci trebuia să se frământa ideia în apus între istoricii ungurii, sași și nemți pentru a pătrunde apoi la ai noștri.

§ 5. Intrăm în secol al XVIII-a; Scriitorul care emite o nouă părere despre originilor Iașilor e D. Cantemir. Răspunzînd unei invitațiuni a Academiei din Berlin, a cărei membru era din 1714, D. Cantemir adună toate datele asupra Moldovei, în scrierea sa *Descriptio Moldaviae*, scrisă pe cât se vede în 1716¹⁰⁾. În această scriere, vorbind autorul de orașele Moldovei zice următoarele despre Iași.

„Ținutul Iașilor; intru dinsul este Iașiți lângă apa Bahluului cu 4 mile mai sus de varsarea sa în Prut. Acesta este scaunul țării, pe care l'a mutat Ștefan Vodă din Suceava, ca să poată apăra țara mai bine din mijlocul ei de cătră năvălirile Turcilor și ale Tatarilor, pentru că el prea bine vedea că nu se putea să se apere așa din Suceava, fiind că este depărtată de hotarul

7). N. Costin „Carte pentru întâiu descălecat“ Let. 2, 84).

8). V. A. Ureche „Miron Costin“ II, 118 „*mia stom zas niemal wszytkim poczatkiem Sasowie*“. idem pag. 555. Arh. ist. prefață VII.

9). Bonfinius Decada I, liber I.

10). N. Iorga „Ist. lit. române în secol al XVIII. Buc. 1901. Vol. I, 314, 405.

turcesc. Mai înainte de aceasta era târgul numai ca un sat prost, intru care abia se aşezase 3—4 gospodari şi avea şi o moară, în care era un morar bătrîn ce se chema Ion (sau după cum îi zicea Iaşii). Numele acestui om l'aŭ dat Domnul acesta oraşului ce l'aŭ făcut, intru care aŭ zidit întâiu şi o biserică intru cinstea sf. Nicolae, care este acum biserica cea mare, şi după aceea şi alte polaturi pentru dînsul şi pentru boerii lui¹¹⁾“.

Cantemir, care era un poliglot, ştia că în leşeşte Ion se zice şi Ias¹²⁾ şi că dar s'a putut ca un oare-care Ias—el îl admite a fi fost morar—să fi avut aşezarea lui pe aici, de unde apoi a rămas şi numele oraşului.

Cantemir nu iese mult din cadrul lui Ureche, căci şi el îl leagă tot de domnia marelui Ştefan, dar în loc de-a lega descălecatul Iaşilor de zidirea bisericii Sf. Nicolae, el vede prilejul în mutarea Capitalei, pentru motive, care vor fi folosite mai apoi de dl. B. P. Hajdeu în scrierea sa „Ioan Vodă cel Cumplit“ atribuind acestui domn planul, pe care Constantin îl atribue lui Ştefan cel Mare.

Că Iaşii există înainte de Ştefan Vodă, reţese din însăşi aserţiunea lui Cantemir, care zice că era numai un sat prost (pagus vilissimus), unde erau 3—4 gospodari, dintre careşi, un morar Iaşii (molitar Iasi). De când însă trăiau acei 4 gospodari pe aceste locuri nu ni se spune, ar urma însă că nu cu mult înainte.

Explicarea lui Cantemir e în aparenţă naturală: localitatea şi-a tras numele de la un om; avem sute şi mi

11). D. Cantemir „Descrierea Moldovei“. Ediţia 1851, Iaşi, pag. 22.; Ed. Academiei I, 10—, „ante hujus tempora pagus erat vilissimus; vix tribus aut quatuor habitatus colonis, molendinoque instructus, quam seniculus quidam molitar Ioannes aut diminutivo vocabulo lasi dictus possidebat.“ Vezi şi Oswald Neuschotz „Beitrag zu einer monographie der Stadt Iassy“ in Das Litterarische Rumänien I, Nr. 7—8.

12). Iag, sia; Jasick. Iasienko, a; Iasio, sia, nume propriu deminutiv de la Ian=Ioan, s. pr. masc. (vezi W. Ianusza „Słownik polsko-francuski Lwow 1854); asemenea în malo-rusiană ясь; s. m. din=Iohann; vezi БКРЕННИЙ ЖЕЛѢХОВСКІЙ „малоруско-німецкий словарь“ ЛЬВІВ. 1886, vol. II, pag. 1115).

Aceasta se dovedeşte şi documental. Aşa în 1376 „Ioannes sive Iacus Cmitha strenuus miles, gente Szenavius, heres de Wyznecze, capitaneus Cracoviensis sagittatus per Hungaros in cervicem, ex equo defluxit et expiravit“. (v. Martini Cromeri „De Origine et rebus gestis Polonorum“. Basileae 1554, pag. 329; ediţia 1568, pag. 224-a, Idem în August Bielowski „monumenta Poloniae historica“, Lwów 1864, vol. II, 939).

de nume de sate în această categorie; de ce n'ar fi și Iași!

§. 6. Cu toată această părere nouă a lui Cantemir, el n'a influențat întru nimic pe scriitorii noștri din secl. al XVIII-a și chiar al XIX, afară doar de Dionisie Fotino¹³⁾ și de Drăghici,¹⁴⁾ care în partea Geografică a Istoriei sale urmează cuvînt din cuvînt pe Cantemir din *Descriptio Moldaviae*. Causa acestui fapt este că scriindu-și cartea aceasta pentru membrii Academiei din Berlin în 1716 și în latinește, ea n'a fost cunoscută de cât târziu cu prilejul traducerii sale în Românește.

În acest chip ne vom explica de ce în șirul părerilor despre chestiunea ce ne preocupă, trebuie să părăsim seria cronicarilor noștri pentru a vedea mișcarea în idei ce s'a produs la scriitorii Unguri despre starea cercetărilor istorice cu referință la Istoria Ungariei în genere și a *Transilvaniei în special*.

§ 7. Îmboldirea studierii inscripțiilor Romane aflate în Dacia în scrierea istoriei Ungariei și a Transilvaniei a plecat tot de la Roma—patria mămă—și stă în legătură cu renașterea literelor, științelor și artelor¹⁵⁾. Mommsen la rîndul lui afirmă că nu știe cine să fie cel mai vechiu bărbat cărturar, care să fi aflat cele 8 inscripții Romane din Dacia la Apulum, ceva înainte de moartea lui Mateiu Corvin (+ 1490), și de care inscripțit s'au servit M. Ferrarini Regiensis (+ 1488) și Ramberti Veneti¹⁶⁾. Bonfinius, vestitul scriitor italian folosește pentru prima oară inscripțiile în interesanta sa scriere „*Rerum Hungaricarum decades IV cum demidia. Basileae 1558*”. Bonfinius e contimporan cu Matei Corvin, și atras de renumele marelui Voevod îl glorifică în scrierea sa.

13). Dion. Fotino „Istoria Vechii Dacii” traducerea G. Sion. Buc. 1858 zice: „Iași oraș foarte vechiu, după Cantemir, s'a ridicat din ruină de către Ștefan cel Mare” (vol. III, 333), iar în altă parte zice „D. Cantemir spune că acest nume este mai modern, lucru nu e tocmai probabil, fiind că numele Iașilor e mai vechiu” vol. I pag. 67.

14). Man. Drăghici „Istoria Moldovei” Iași 1856. vol. I. pag. 48 urmează în totul pe Cantemir „Ștefan Vodă a mutat scaunul domniei de la Suceava la Iași... Târgul înainte era un sat prost cu 3—4 gospodari, unde era și o moară cu un morar anume Ioan sau Iași, după care Ștefan a dat numele orașului”.

15). M. I. Ackner und Fr. Müller „Die Römischen inschriften in Dacien” Wien 1865, prefața.

16). T. Mommsen „Corpus inscriptionum latinarum” Voll. III prefața pag. 153 „antequissimus nescio qui vir doctus...”.

El moare în 1495. Scrierea sa a fost cunoscută tuturor cronicarilor noştri ca şi cronică lui Aeneas Silvius Piccolomini (papa Pius II), aşa că aceşti doi scriitori au fost diriguitorii istoriografilor noştri, când se încumetau a scrie lucruri ce eşiau din cercul faptelor lăuntrice ale Moldovei¹⁷⁾.

La istoriografi unguri din secolul al XVI-a vom vedea prinzind din ce în ce teren ideea că Ungurii sunt mult mai vechi în Europa de cit secolul al IX şi că strămoşii lor nu au fost numai Hunii, ci chiar şi *Iazyges*, ce se găseşte prin Panonia în secol. II după Hristos, dacă nu cumva n'or fi fost şi mai înainte. Aşa Thuroczius în scrierea sa „*Chronica Hungarorum*“ din 1464 zice că Nemroth protoparentem *Hunorum sive Hungarorum* fuisse quidam voluerunt¹⁸⁾.

Cit despre neamul Iazygilor, după ce vor şovăi între a-i face Germanii sau Unguri, istoriografia Maghiară se va înscrie la părerea că au fost Unguri şi că dar cu acest chip se poate sui vechimea rasei maghiare în Europa până în secol. I şi al II-lea.

Aşa Bonfinius va zice simplu: *Iazyges, quos inter Germaniam et Daciam supra difinivimus, patriis sedibus ejecti, Metanastae, id est exules, cognominati sunt*¹⁹⁾ Iar mai departe va urma în totul părerea lui Strabo asupra acestui neam al Iazygilor, îndepărtându-i în basilici et geurgi, quorum pars nomada maxima et pastores pauci terram colunt²⁰⁾.

Alt scriitor însă, Georgius Wernherus, silesian de naştere, în scrierea „*Hypomnematum de admirandis Hungariae aquis*“, Viennae 1551, zice: că şi până azi trăeşte între Unguri naţiunea Iazygilor, pe care ei se numesc cu un nume scurtat *Iaz*, şi-şi păstrează chiar limba lor strămoşască şi pastorală, *deosebită de cea Ungurească*; cum şi aceleaşi locuinţe; pe care le-a descris Pliniu, în câmpie, împinşi de către Daci spre *Patis-*

17). G. Ieremiae Haneri „de scriptoribus Hungaricarum et Transilvanicarum. Viena 1774 pag. 79. Ackner und Müller, op. cit.; C. I. Lat. III pag. 153.

18). Schwandtner „*Script rer. Hung.* I 44; G. I. Haneri „de script Hung.“ pag. 56.

19). *Rer. Hung.* dec. I, liber I, pag. 4 rindul 3.

20). *Idem.* I. I, pag. 11, 21.

sum, spre care *eu* cred a fi *Tissa*, prin elidarea primei silabe, cum și azi se numește în graiul poporului, *Tizam*²¹⁾.

Un alt cronicar Ungur Petrus Ranzanus, sacuși și Episcop scrie în 1558 „*Epitomes rerum Hungaricarum*,” *Viennae*, și zice că „cei vechi numeau Panonia, ceia ce noi numim Ungaria. Din ce cauză sau în ce timp să se fi schimbat acel vechiu și strălucit nume, pe care l’au întrebuințat vechii poeți și oratori, istorici, geografi greci și de ai noștri, vom arăta în cele ce urmează²²⁾ și continuând zice că *Iazyges* este *germanica natio*, care azi se numește cu un nume stricat țărănesc „*Iáz*”²³⁾. Iar vorbind de schimbările numelor de orașe zice: „după ce Carol cel Mare a înfrunt pe Huni, cu ajutorul lui D-zeu cum voiu arăta mai jos, Ungurii au ocupat Panoniile de-a lungul și de-a latul; și din cauza aceasta foarte multe nume vechi de locuri s’au schimbat, și cetăți; de aici se vede năzuința de a se explica numele atât a noilor popoare, cât și a cetăților pe care ei le-au întemeiat”²⁴⁾.

De unde dar *Iazyges* erau pentru Bonfiniu *inter Germaniam et Daciam*, (1464), vor fi pentru Wernherus „*inter Hungaros*” (1551) iar pentru P. Ranzanus 1558 înrudiți cu denumirea *Iáz* „*verbo corrupto et decurtata voce*”.

Pe această cale Ludovicus Tubero „*Commentariorum*” *Francofurti* 1603, va merge și mai departe și va preciza că au fost „*Iazigum Hungarorum regiones*”, arătând că „Cea mai mare parte din Dalmația de jos (azi numită Horvacia) sleită de popor, nobilimea și-a părăsit palatele și castelele, lăsând țara în prada Turcilor așa fără nici o luptă, cari au maintat până la fluviul *Voldanum*. către regiunile trans-Istrane ale *Iasygilor Ungurii*....”²⁵⁾.

§. 8. Aproprierea ce o fac istoricii Unguri din secol al XVI-a ne amintește pe de parte etimologia Episcopului Amfilohie Hotineanul, care luându-se după Schmi-

21). Apud. Schwandtheri „*scriptores rer. Hung.*” *Vindobonae* 1746 vol. I, 847 „porro exstat nunc quoque *Iazygum natio inter Hungaros*, quos ipsi voce decurtata *Iáz* vocant....” Haneri o. c. pag. 150.

22). Schwandther, o. c.; I, 327.—„sed. vulgo verbo corrupto *Iáz* se ipsi appellant.”

23). *Idem*. I, 326.

24). *Idem* I, 229.

25). *Commentariorum Ludovici Tuberonis. Francofurti* MDCIII, p. 330.

deg din 1704 apropiie Iașit de *Iașu* ori *Iazu*. străjile *Iazighes* ale Romanilor ce locuiaū Iași²⁶⁾.

Dar in mintea istoricilor Unguri o altă etimologie se născocia. Nici Wernherus, nici Ranzanus nu ni-au spus ce-î acela *Iáz* „voce decurtata e verbo corrupto“. In o diplomă a regelui Ladislaū din anul 1092 cetim : „Nos Ladislaus, Dei Gratia Hungariae, Bohemiae, Serviae, Dalmatiae, Croatiae, Thraciae, Slavoniae, Bosniae, utriusque Misiae, Daciae, **Iaziae**, Moldaviae, Moraviae, Austriae, parlium Bulgariae....“²⁷⁾. Iată dar o țară numită **Iazia**, de la *Iáz*, pusa între Dacia și Moldavia. Katona zice că această diplomă este falsă, căci un rege al Ungariei n'a purtat așa de multe titluri și mai ales acel de *Iaziae* se vede că e croit după chipul și asemanarea lui *Iáz*.

Dar *Iáz* poate să fie *Iász*, mai ales că se găsește in diplomele Ungare „*Coetus Iassonum*“ sau „*in numerum Iassonum*“, cum cetim in diploma lui Carol Robert din 1323²⁸⁾. Exista pe lângă regii Ungariei un corp de armată „pharetratici“, căci „ex antiqua consuetudine in exercitum regium *pharetraticos* expedire debent“. Mai ales „Carolus Robertus... in numerum *Iassonum* regiae Majestatis *specialiter* exercituare debentium coaptat“.

Odata apropierea între *Iáz* și *Iász* făcută, calea Istoricilor era deschisă pentru conjecturi filo-maghiare. *Iazyges* sunt *Iassones*, sunt *Iassi*; și cum cronicarii secl. al XVI-a îi pune *Inter Hungaros* sau *Iazyges Hungari*, trebuia făcut pasul mai departe și să se găsiască *Daci Iazyges* sau *Daci Iassones*.

Ceia ce a și făcut in 1593 *Stephanus Zamosius*.

§. 9. Știința Epigrafiei dacice a fost întemeiată de ilustrul Iohannes Mezerzius alias *de Megeriche*, arhidiacon sas la Kőlösi aproape de Cluj. Acest popă a adunat cele mai multe inscripții, le-a colaționat și le-a editat in 1516. Mommsen pune in primul rînd meritele acestui meritos și modest culegător, a cărui vază a fost

26). Geografia lui Amfilohie, Iasi 1795, pag. 229.

27) Katona „Historia Critica“ II, 568.

28). G. Pray „Dissertationes Historico-Criticae in annales veteres Hunorum, Avarorum et Hungarorum“. Vindobonae. 1775. pag. 121 ; P: Humfálvy „Die Ungern“. Wien 1881 pag. 95—96.

intunecată de alții, pe care Mommsen îi ridică la nouă: St. Taurinus (1519); Fh. de Chula (1521), anonim (1521, în Codex Vaticanus Nr. 5250); Ant. Verantius (1521); Mariangelus Aecursius (1538), anonim (Codex Leidensis), anonim (Cod. bibl. caesareae Viennaee), *Wolf. Lazius*²⁹), mort în 1564; Datus Florentinus (1541).

Acest Mezerzius a precizat întâi unde a fost vechea Ulpia Trajana, pe care scriitorii secl. al XV-a o puneau la Alba Iulia³⁰), căci în tot secl. al XV-a inscripțiile romane zăceau asvârlite pe tot întinsul Daciei fără a fi cercetate de cineva³¹). Iar odată cercetările epigrafice începute nu au lipsit și falsificatorii. Așa Taurinus, în cele 10 ale lui inscripții are câteva false, de și se folosește de munca onestă a lui *Mezerich*. După Taurinus se ia Reichesdorfer în „Chorographia Transilvaniae“. Wien 1550; cum și Iohannes Lelebel, preut din Talmesch (1542)³²). Mai meritorii fură colecțiile lui M. Sigler, mort în Sibiu cătra 1585, în frumoasa lui colecție „Analele Transilvaniei“ 1563.

Al 9 scriilor în serie, dat de Mommsen, e *Stefan Zamosius*, despre care țală ce celim în Ieremia Hanerus: „St. Zamosius, de loc din Transilvania, de neam Ungur, în tovărășia lui A. Somborius, a urmat cursurile Academiei din Patavia, unde a tipărit în 1593 „*Analecta lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia antiquitatum*“ în editura lui Laurentiu Pascatus, în octavo mic, iar la 1589 la Frankfurt în folio³³). Ackner în prefața scrierii sale „Inscripțiile Romane în Dacia“ laudă această colecție, ca mult superioară celei a lui Lazius, de și singur Zamosius zice în prefața scrierii sale că n'a cunoscut nici cartea lui Taurinus nici a

29). Th. Mommsen. C. I. L. III pag. 154. În special vorbind de Lazius zice: „in edito demum libro more suo permulta transposuit, luxavit, interpolavit, cum propter certiora et meliora testimonia ad Lazium non saepe recurrendum sit“.

30). Th. Mommsen C. I. L. III 153 și Ack. u. Mül. prefața.

31). „Daciae provinciae epigramata saeculo XV plane jacuerunt neglecta“ (C. I. L. III 153).

32). Ackner und Müller „Die Rom. inschr.“ prefața;

33). G. Ier. Haneri „De script. rer. Hungaricarum“ Viennae 1774, pag. 228, „patria Transilvanus, natione Hungarus, in Academia Patavina versaretur...“

lui Lazius³⁴). Scrierea lui Zamosius e foarte rară ; Mommsen a utilizat exemplarul aflător la München. Dus de această notă am căutat să am o ştire exactă de la unul, care putea vedea cartea, şi în adevăr am scris prietenului şi colegului meu Gh. Murnu, care urmă cursurile de literatură bizantină, şi mi-a raportat următoarele :

„Este o broşură de peste 100 pagini. El îşi dedica opera cancelarului şi consilierului Wolfgangus Kovachocius. Intaiū tratează despre Transilvania, care a fost o parte a Daciei; iar în Cap. III zice că Dacia Romanorum fuit colonia, „unde valachorum reliquiae“. Apoi vorbeşte despre Roma, şi începe a reproduce culitere mari de tipar în ordinea lor originală câteva inscripţii de pe pietre tumulare, din care zice că intaia piatră extat în aula Sereniss. Principis“ (p. 10 verso). Al doilea epitaf aflător „ad Ulpiae Trajanae rudera“ (p. 11 recto), şi tot pe aceeaşi pagină (11 recto) e inscripţia ce te interesează, pe care ţi-o transcriu aici pe de-a 'ntregul, aşa cum e publicată în carte :

EX VOT. XXX

MAGNO ET INVICTO IMP. CAES
T. AELIO. HADRIANI ANTONINO.
PIO. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT,
XVI. COS III. P. P. PRO SALVTE ET
FELICI PONT, MAX. ET ANNIAE
FAVSTINAE AVG. CONIVGI, C. CLOD.
VI. PRAEF. M. DACORVM IASSIOR.
HANC STATVAM IN AVRARIA
NVMINIBVS MAISTAT, Q. EORVM.

Cit despre locul unde a fost găsită ne spune : „in vico quoque Ulpiae proximo, Daciae provinciae, Iassiorum et Dacorum *militum* talis legitur memoria“.

34). C. I. Lat. III, 156 „ait auctor in praefatione scribenti sibi Patavii neque Taurini librum neque Lazii ad manus fuisse, idque verum esse nec magis Mezerziani corporis exemplum scriptum Zamosium habuisse usu comperi. Vezi şi Kem. Kurz. Mag. I. 200). Iar în Haner la pag. 157 nota V se aduce însuşi pasajul „in praefatione“ a lui Zamosius „dum haec schediasmata typis transcribenda curo, audio Wolfgangum Lazium et Stephanum Taurinum viros doctissimos, de lapidibus Daciis jam pridem aliquid in Austria emississe.“

Acestea sînt cele ce-mî comunică dl. Murnu ; ele se completează cu cele ce celim în Hanerus despre Zamosius: „ediția primă are insigniile familiei Kowachocius; apoi un carmen la stenia acestei familii, și o epistolă dedicatorie către cancelarul Kowachocius ; cum și versuri encomiastice către autor din partea lui A. Somborius, Gh. Kornis și Franciscus Vas³⁵⁾.

§. 10 Inscripția adusă de Zamosius la pag. 11 a *analectelor* sale, ca găsită într'un sat oare-care, aproape de Ulpia, în provincia Dacia, unde se cetește amintirea *soldatilor* Iassieni și Daci, a fost sorocită să aibă un mare răsunset în lumea istoricilor, cum rare inscripții au avut asemenea soartă. Mă gîndeam să leg chestia originii Iașilor de istoria acestei inscripții, dar ar fi trebuit să las de-o parte atunci toate părerile, care nu intră în cadrul discuțiunilor încinse cu prilejul cetirii acestei inscripții, cum e părerea lui Ureche și D. Cante-mir. Dar nu greșim, dacă zicem că toată literatura acestei chestiuni a izvorit mai numai din scrutarea acestei inscripții.

Nici Zamosius nu și-a închipuit ce ecou va avea inscripția dată de el, și ce păreri se vor înjgheba pe tema acestei inscripții. Din puținele lamuriri ce ni le dă el, reiese că *locul*, unde s'a găsit această inscripție, nu era cunoscut, căci cînd zice că a fost găsită, în vico quoque Ulpiae proximo, Daciae provinciae, nu spune ceva *precis*. Al doilea lucru de reținut este că autorul care a adus *cel întâi* această inscripție, crede să se vorbește în această inscripție de *soldatii Iassieni și Daci* — *Iassiorum et Dacorum militum legitur memoria*“.

Cînd diplomele maghiare aminteau încă de pe la 1323 de „*numerum Iassorum*“ istoricii care apropiau pe *Iazyger* de *Iás* „*verbo corrupto*“ iar pe *Iász* de *Iász* dat în diplomatica latină ca *Iasso*, onis ; negreșit că toți acești *Iassones* erau *milites*, pharetratici, Philistaei, sagittatorii, *arcași*, Bogenschützen. Ijász și că dar și Zamosius și Kowachocius, căruia i se dedică lucrarea și Kornis și Somborius și Vas, cari scriu versuri de laudă lui Zamosius, toți erau în mod tacit de părerea că *m. Dacorum Iassiorum* era *militum*, nu altă-ceva.

39). G. Ier. Haneri de „scr. rer. Hung, pag. 229.

§ 11. Cel înălătu care foloseşte inscripţia lui Zamosius e Ianus Gruter, în scrierea sa „Thesaurus Inscriptionum,” Heidelberg 1603, 10 ani după prima ediţie a lui Zamosius ³⁶).

Gruter citeşte ici pe colea inscripţia altfel de cât Zamosius; așa Cos IV, *pro* Cos III; citeşte greşit *auraria*; iar locul unde s'a ridicat statua zice să fi fost un oraş în Iazygia, iar nici de eum prin Dacia „in vico quoque Ulpiae proximo.“

§ 12. În secol al XVII-a prin războaiele ce se încing în Transilvania cu Turcii, și prin starea de nelinişte se împedică mersul progresiv al cercetărilor epigrafice, așa că în specie nu găsim folosita mai mult inscripţia noastră. Abia în secol. al XVIII-a un scriitor Sam. Köleserus, de Kereseer, (1663—1752), în scrierea sa „Auraria Romano-Dacia“ Cibinii 1717, foloseşte pentru a doua oară inscripţia lui Zamosius ³⁷). În grija de a arăta vechile mine romane în Dacia Köleserius se încearcă de a fixa locul, unde putea să fie acea statuă ridicată și crede a fi Abrudul „*Abrudbanya*.“ Iar sediul societăţii minierilor aurari trebuie să fi fost zice el—însuși Ulpiana sau *Sarmit-degetusa* ³⁸). Nici gând n'avu Köleserius de a stabili centrul minerilor aurari în Moldova și mai ales la Iași. În același timp Köleserius continuă de a ceti „*militum dacorum et Iassiorum*“, dar îi încolțește în minte ideia *municipiului*, a cărui urme el le-ar fi aflat în munți „prope Butsum“, unde și până azi stau ca documente de vechimea romană ³⁹) inscripțiile pe piatră.

§. 13. După Gruter și Köleserius găsim inscripția reproducă pentru a treia oară în „Dacia-mediterranea

36). Scrierea lui Janus Gruter e cea mai însemnată lucrare epigrafică din secl al XVI, vezi Ackneru. Müller o. c. prefața. Inscriptia e dată la Nr. CCLIX, 8 și lectura diferă puțin de a lui Zamosius.

37). Ediția II ce-o cunoaștem e tipărită la Viena în 1780 prin îngrijirea lui Ioannis Seivert. Prefața e scrisă de G. Pray.

38). Köleseri o. p. pag. 17 „Locus in quo capitalis societates metallicorum seu metropoli locata erat, sit pariter mentio in Ulpiano su Sarmit-Aegetusano marmore dacico“. Iar mai departe vorbind de mine „metalli fodinae“ zice „Clodius Sextum Praefectus militiae seu *militum* Dacorum et Iassiorum ad custodiendas Metallii fodinas, h. e tam proventus, quam homines *ad* et in metalla condemnatos, in Auraria, quae hodie Abrud banya statuum erexit“.

39). „Apparent adhuc vestigia *municipii* in monte prope Butsum et in quadratis lapidibus inscriptionibus, effigierumque caelaturis, vetustatis Romanae documenta prostant“.

sau Transilvania“ veta et nova a lui Andr. Huszt⁴⁰⁾ profesor de drept la Cluj, supl nr. CAXIII.

Părerea de a muta locul acelei prefecturi a militarilor Iassieni și Daci din Abrud în Moldova, dacă n'a dat'o Huszt în 1737, o vedem însă în curînd primită de Geografi timpului. *Până acum* pentru nime prima mențiune de un *municipiu al Iașilor* „municipium Iassiorum“ pe locul unde azi e Iași o găsim în harta lui *Hasius* din 1744⁴¹⁾ „Iassy (Iiasum, municipium Iasiorum).“

Odată ce ideia legăturii Dacilor Iașeni de orașul Iași și-a făcut curs la Geografi, vom vedea că și Istoricii se vor sili să o primească. — După Huszt, vine Ioh. Fridvalscky, care a reprodus'o din nou în „*inscriptions R. Transilvanicae*“ Cluj 1767; la pag. 39, No. 60; apoi vine I. Seivert, (1735 — 1785) care reproduce din nou inscripția dată mai sus în 1775⁴²⁾ în bogata sa colecție în manuscris împărțită de bătrînul Ackner lui Mommsen pentru al său C. I. Latinarum⁴³⁾.

Ajungem în fine la canonicul G. Pray, care agită cel întâi chestiunea etimologismului cuvîntului și leagă Iași de Iasoni, iar Iasonii de Iazygi, și formează autoritate în materie.

§. 14. Dintre scriitorii cu cari Sineai are a discuta mai mult e Pray și Engel. Canonicul Pray a scris între altele și interesanta lucrare „*Disertationes historico-criticae* în anale veteres Hunorum, Avarorum et Hungarorum“. Vindobonae 1775. Preocupat fiind Pray de a dovedi că Iazygii Unguri nu au fost Slavi, apropie cuvîntul *Iassones* de *Iasyges*, și scoate că ve-

40). Ed. I, latinească. Cluj 1737 Ed. II în 1791 Viena ungurească; O es újj Dácia).

41). „Carte d'Hongrie en general, contenant selon la division ancienne et méthodique, la Hongrie en particulier la Croatie, la Dalmatie, la Bosnie, la Serbie, la Bulgarie, la Principauté de Transylvanie, les despotats de Valachie et de Moldavie; le tout dressé sur le pied de l'ancienne et de la nouvelle Géographie, par Mons. I. M. Hasius, profess. des Mathématiques. 1744. Apud Ureche „Cartografia romînă“ Anal. Acad. seria II, secția II. 1881, pag. 419.

42). I. Seivert, paroh în Sibiiu; a scris, „*Inscriptions monumentorum Romanorum in Dacia*“. Ackner spune despre lucrarea lui Seivert că nu s'a mulțumit numai să dea textul inscripțiilor, ci a dat și descifrarea lor, a pus note critice și exegetice, le-a orînduit din punctul de vedere istoric și a pus la urmă un index. Colecția lui cuprinde 299 inscripții, dar neputînd consulta opera lui Gruter, greșește în multe locuri“.

43). Inscriptia cu M. Dacorum Iassior. e adusă la No. 15.

chii *Iasoni* din diplomele Ungurești au fost *Iasygi*, și că deci și *Iasygi* ar fi însemnând ceia ce înamnă și *Iasones*, adică *arcași*; Apoi pentru a face din *Iasygi* strămoși de ai Ungurilor zice că *Iaso* este forma latinească a vechiului cuvânt unguresc *ijász, Iász*, care vine din limba cumană. Strămoșii acestor *Iasii* se pomenesc pe vremea Olgăi, soția lui Igor, când în 965 au mers cu războiul contra Kazarilor⁴⁴). Din cauza acestui război s'au împrăștiat atunci mai multe neamuri de oameni, dintre care *Uzi*⁴, *Pacinații*, *Cumanii* și *Iasii* vin în Moldova, și apoi trec în Ungaria supt Bela IV-a, unde nu s'au menținut ca popor, ci ca *armă militară* în serviciul regelui.

Așa vede Pray partea istorică a mișcării *Iasilor* din secolul al X-XIII. Și voind a dovedi și mai bine afirmarea sa, pune problema că se prea poate ca din acești *Iasi* în trecerea lor prin Moldova spre Ungaria să fi rămas o ceată și pe locul, unde azi e orașul *Iasii*. Iar ca dovadă citează inscripția cunoscută cu *prae f m. dacorum Iasiorum*“, dînd'o din Köleserius⁴⁵).

§ 25. După G. Pray cel ce agită chestia originii *Iasilor* e cunoscutul Istoric *Sas Sulzer*. Dinsul a citit pe Pray și l-a îndreptat. Pentru Pray nu e nici un amestec între *Iasonii* diplomaticei Ungare și vechii *Iasoni* din inscripții. Ba chiar pentru a desluși lucrul, Pray zice că nici o urmă de *Iasoni*, care faceau parte din *Cumanii*, nu se găsește pe vremea, când s'a fost ridicat *Columna de mineri aurari* a împaratului Antonin și soției sale *Faustina*; și că dar aici *Daci Iasieni* erau alt popor, căci unii erau *arcași*, alții *mineri aurari*.

Sulzer admite deosebirea a două neamuri de *Iazygi*: unii mai noi, socotiți pe nedreptul urmași ai *Iazygilor Metanasti*, ce erau un trib de *Cazari*—*Iasii*—; iar cei vechi erau *romani*. *Iazygii* noi trebuie numiți *Iasieni*,

44). An autem *Iasso*, Moldaviae urbs ab his *Iassonibus* nomen accepit, quod video aliquibus non dispicere, tricari omnino nolui. Op. cit. pag. 122.

45) De acest război găsim o notiță și în Thunmann „Untersuchungen ueber die Geschichte der ostlichen Europäischen Völker. „Leipzig 1774“ Oleg începu a-și întemeia puterea și regească pe sfărămăturile *Kazarilor*. *Swiatoslaw* îi continuă opera. Așa în 964 le ia *Cazarilor* impozitele. În 965 o luptă se învinge, în care *Swiatoslaw* ese învingător. Atunci *Sw.* a învins și pe *Iasieni* popor ce locuia în *Caucaz*. Supt *Iasieni* trebuie a înțelege pe *Usieni*, a căror țară e numită *Asia* la *Constantin* (de Caer. Aul. Byz. L. II C. 46 pag. 397), numită de scriitorii orientali *Gaz* și *Gazieh*, iar la unguri *Iasz, Jaszok*.”

adică *arcași* de la Iász=arcaș. Vechii Iasieni Daci au locuit în Moldova *prin împrejurimile Capitalei Iași*, de la care ori acest popor războinic și-a luat denumirea, ori orașul de la popor. Ce poate fi mai natural de cât această concluziune!⁴⁵). Numai în fața obiecțiunii lui Pray că vechii Daci Iasieni erau mineri, nu soldați, Sulzer afirmă că nu era imposibil ca acea mină de aur să se fi exploatat și cu soldați. Mai era o obiecțiune: la Iași nu sunt nici munți, nici mine de aur; ce ar fi căutat dar minerii Iasieni pe aici? Pe când la Abrudbania se vede și azi sigură de mine. La acestea Sulzer singur răspunde că se prea poate ca *auraria* să fi fost la orasul Baia—*nu departe de Iași*(?!)—unde Iasigii Daci au eternizat memoria lui Antonin cu acea columnă, iar cancelaria minerilor să fi fost la Iași. Apoi după ce respinge teoria lui D. Cantemir că Iașii ar veni de la numele lui *Iasi* morarul (Ionița) afirmă mulțumitor „*că eu am fost întâiul care am desemnat locul de cartier al acestei miliții iasiene sau colonii, și prin aceasta am arătat probabil nașterea capitalei Moldovei de azi—Iași—fără ca să mai am nevoie de a intra în largi desvoltări.*“

După aceia Sulzer își încheie teoria sa cu altă afirmare că foarte adesea orașele și-au mutat locul, de și numele s'a păstrat; așa că se prea poate ca și Iașii fiind odinioară mai spre Baia să și fi mutat locul în cursul vremurilor mai ales după distrugerii totale.

Scrierea lui Sulzer a format opinia curentă la istoricii secl. al XIX-a. Apropierea Iașilor de Dacia Iasigii, care își aveau minele la Baia, iar reședința în Iași, a fost primită de toți, atâta numai că reședința lor era un *municipiu* nu o colonie, rămânând bună admisă lectura geografului Hasius din 1744: praef. *municipii Dacorum Iassiorum*⁴⁶).

§. 16. Pe vremea când Sulzer își tipărea cartea sa la Viena, trăia în Iași doctorul Andreas Wolf, medicul mitropolitului Iacob Stamati. Ca unul care a stat în Iași

46). Sulzer „Gleschichte des transalpinische Dacien I, 250. Wien 1781.

47. Această cetire o găsim admisă întâiu după Sulzer în scrierea „Antonii Bartalis „Ortus et occasus Imperii Romanorum in Dacia“ Posonii 1787, când pune între prefectii de municipiu; pe C. Clodius, sextum praefectus municipii Dacorum Iassiorum Sub Antonino Pio“ pag. 41.

mai bine de 20 de ani, s'a interesat de tot ce priveşte Moldova în general şi Iaşi în special. Acest Andreas Wolf n'a lăsat de o parte şi părerea asupra originii Iaşilor, mai ales că pe vremea şederei sale în Iaşi, un harnic vlădică, Amfilohie Hotineanu, scosese în 1795 un curs de *Geografie* — primul de acest fel în limba română — şi acolo la urmă consacrase o filă şi Iaşilor.

Iată ce zice Amfilohie în *Geografia* sa: „4. Locul cel întâiu în Moldova să numeşte *Iaşu* sau *Iazu*, care este *Metropolis* a tot prinţipatul, aproape de apa Prutului, ce se numea mai demult *Hierasum*, unde este curtea Prinţipului, pentru care însuşi Traian împăratul în cărţile sale face arătare că ar fi zidită înainte de naşterea lui Hristos pentru lăcuirea consulului Romanilor şi a străjilor lui, care se numea *Iasighes*; în care curte se numărau 16000 de odăi. După aceia nu puţin ani trecind la mijloc într'atitea rezmeriţe s'au înouit şi s'au zidit la 20000 de odăi şi mai mult pentru trebuinţa prinţipului şi a ostaşilor lui, care la anul 1460 împreună cu tot oraşul de foc său risipit.

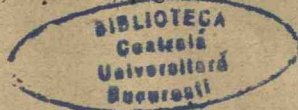
„5. *Iaşu* au luat nume de la străjile Romanilor, ce se chema *Iazighes* şi de la şantul cel de batae; întru care oraş este scaunul Arhiepiscopului“.

Bătrînul Episcop cuprinde multe naivităţi în teoria sa. Şi nici nu se putea altfel; el care în 1795 abia auzise din zvon că craiul Franţiei a fost detronat, nu putea şti că înainte de Hristos nu era ocupată Dacia de Romani, şi că deci n'avea ce căuta un castel Roman în Iaşi pentru consulul Roman.

Amfilohie nu cunoaşte inscripţia dată mai sus după Zamosius; el leagă toată legenda întemeierii Iaşilor de curtea domnească; şi în aceasta se ia după geograful Franţesc Şmideg, care a publicat la 1704 în Tirnava o geografie (Cap. 3) ⁴⁷.

Ş. 18. Amfilohie a făcut curentul în şcoli. *Geografia* lui fiind celită prin şcoli, toţi au luat ca bună afirmarea sa după Şmideg. Cel care o admite pe deantregul e Dr. Andreas Wolf, cînd vorbind de curtea domnească scrie:

37) De obşte *Geografie*, Iaşi 1795, pag. 229.

59961

„Deja în timpurile cele mai vechi, cînd Moldova a fost încă o colonie romană, clădirea aceasta a fost însemnată. Tradițiunea spune cum că împăratul Traian ar fi avut aici garda lui principală și e foarte probabil că vechiul oraș Augustia, despre care Ptolomeiu îi dă gradul de longitudine 52°, 55' și latitudine 47°, 30' ar fi fost în regiunea aceasta. Supt timpul Romanilor se mai spune că vastul palat princiar ar fi conținut mai bine de o mie de odăi de locuit. Vechea fortăreață ar fi ars împreună cu tot orașul. 5 ani mai târziu tot acelaș prinț a reconstruit-o și de aceea mulți ani ar fi pastrat numele de *Stefanoveția*“⁴⁸⁾.

Scrierea lui Wolf a fost cunoscută Românilor ca și geografia lui Amfilohie, și în interesul ce purta această scriere pentru noi s'a tradus în românește capitoul despre Iași în 1855 și 1902⁴⁹⁾.

§. 18. Intrînd în secol al XIX vedem că părerile istoricilor iar se diferențiază: cei *interni* se mărginesc în cercul cercetărilor lui Sulzer și le dezvoltă potrivit tendințelor latiniste ale timpului, iar cei străini caută să adîncească cercetările dedîndu-se la etimologii noue.

Vom urmări atît pe cei străini, cit și pe cei interni, ca să vedem iarăși punctul de atingere în timpul nostru.

Bătrînul Sincai nu atinge în mod direct chestia originii Iașilor. În marea sa lucrare, care îmbrățișază istoria poporului român de la 88—1739, negreșit că istoria Iașilor venea prea mică pentru a-l face să se oprească ceva, el care utiliza se toate isvoarele, peste 1000 de scriitori. Totuși de și nu vorbește direct de originea Iașilor, cu prilejul însă discuțiunei naționalității Cumanilor, Sincai combatînd părerile lui Timon și Vera, care făceau pe Cumani urmașii Hunilor, el crede că „Comanii au fost o parte a colonilor celor prin Împăratul Traian duși în Dacia“. Sincai pune întrebarea: de ce Comanii de la Criș și Mureș vorbesc romînește? pe cînd Cumani care s'au așezat în Cumania mare și mică din Ungaria, dacă vorbesc ungurește, este că au uitat limba lor, ca și Ro-

48) Dr. Andreas Wolf „Beitrage zu einer statistisch-historischen beschreibung des Fürstenthums Moldau“. Hermannstadt 1805.

49) V. Alexandri „România literară“ 1855; D-na Netty Agapi în „Evenimentul“ Iași 1902.

mnit de la Olafalău și Kirț. Iar cit de pretențiunea ce au Ungurii de a zice că multe sate și țirguri din Moldova au nume ungurești, aceasta e numai birfeală „pentru că Iași, Tămășești, numai de Secut se numesc *Isvasar*, Tamașfalva, iar nu și de Moldoveni“⁵⁰).

Alt istoric e Dionise Fotino, care în 1818 publică în grecește la Viena o istorie a Daciei în 3 volume, tradusă apoi în românește de G. Sion la 1859. Vorbind Fotino de cetățile și orașele din Dacia Romană le găsește în număr de 36, dintre care a 10-a la număr era *Iași* „care se vede că a fost capitala de azi a Moldaviei, fiind-că la Auraria guvernatorului s'a găsit o inscripție cuprinzind aceste: M^(municipium) DACORVM IASSIORVM“^(ilitum) adică cetatea militară a „Dacilor Iassien“⁵¹).

Era incurcat Fotino dacă trebuie să se celiască *militum* ori *municipii*, istoricii și geografil fiind în desacord aici; de aceia pune amîndouă lecturile.

§. 19. În colecțiile epigrafice, inscripția noastră continuă de a fi reprodusă cu sau fără comentarii. Așa Mat. Petr. Katansich ne dă din nou inscripția lui Zamosius cu mică notă⁵²).

Apoi o mai găsim reprodusă în Revista epigrafică ungurească: Tudományos gyűjten 1830, pag. 13.

Tot în această serie trebuie să punem tesa de doctorat în medicină a lui C. Virnav, în care găsim amintire de Iași, ca *municipium Dacorum Iassiorum*⁵³).

50) G. Șineai „Cronica Romînilor“ București 1886. Ediția II. Vol. I. 420.

51) D. Fotino „Istoria Daciei“ Buc. 1859, trad. G. Sion I, 67. Aceiași nesiguranță o va avea întocmai și *Cesar Boliac* în „Călătoriile sale arheologice în România“ Buc. 1861, pag. 80: „Două municipii aflăm până acum în Dacia de jos: „municipia Romulensis (Turnu-Măgurele) și M^(municipis) DACORVM IASSIORVM (Iasi). Acest document este adus de Fotino, care, se zice, că ar fi fost găsit la *Auraria* în Transilvania, strămutat de la locul lui, cum a fost și celelalte“.

52) M. P. Katansich „Istri adcolarum geographia vetus“. Budae 1826. Vol. I; 1827 Vol. II. pag. 213 No. 12 aflată „prope Várhely“, la care adaugă nota: „XII:—Grut. CCLIX, 8, ex Zamos. *Majest. Q. Versu quinto Cos III legi oportere, viri docti recte observarunt. Auraria* ap. Grut. perperam legitur. Conf. Seivert XV. F. cum Scaligero rite adderetur“. Iar la pag. 287 cetim: În populi sunt: Matcomani, Quadi, Carpi, Costoboci, *Iassi*. Gothi, Bastarnae, Iutungi, Alani, Roxolani, Scythae, Bosporani. Várhely, C. Clodius, vir praef. Dacorum Iassiorum. *Iassios novit in Dacia Ptolemaeus, quorum memoria in Metropoli Moldaviae Iassi superet“.*

53) „Rudimentum physiographie Moldaviae, auctoriae Constantinus nob. de Vernav, medicinae doctore. Budae 1836. 8“. VI+64 pagini: „Iassum

Dar după 1830, începîndu-se și la noi în țară ziaristica și luând o dezvoltare mai mare scolare secundare vedem că scriitorii ca Săulescu, Asaki și alții se încearcă a-și explica și ei originea capitalei Moldovei.

Cel întâiu vine G. Săulescu, *primul arheolog român*. În a lui *Cronologie*, Săulescu zice vorbind de Dacia: „În această Dacie, întemeierea coloniei și organizarea un guvern Romanic, zidirea cetății, umplura pretutindenea cu garnizoane de leghioane, între care cetăți fu și *Iașii*, numiți pe atunci *Municipium Iassiorum*, căci Iașii s'ar fi numit legheonul ce păzia și locuia în cetatea aceasta numită azi *Iașii*“⁵⁴).

M. Cogălniceanu, încă fiind student la Berlin, publică a lui celebră „Histoire de la Dacie, Berlin 1837, și acolo vorbește de „Municipium Iassiorum, qui est la ville d'Iassi d'aujourd'hui“ I, 10.

Elevul lui Săulescu, V. Popescu Scriban, în a lui *Mică Geografie* susține acelaș lucru, că între polițiile din Dacia era și *municipium Iassiorum*, iar mai departe zice: „Capitala ținutului și a țării este *Eșii*, numit din vechime *municipium Iassiorum*“⁵⁵).

Săulescu făcuse cercetări în 1837 la Țiglina și aflase o piatră cu inscripțiunii romane, piatră care azi se află la muzeul istorico natural⁵⁶). Pe baza acestor cercetări, G. Asaki publică în 1841 un frumos studiu de arheologie în revista franco-romină „Le glaueur Moldo-Valaque“. După ce aduce inscripția lui Zamosius, mai reproduce încă alte 3, dintre care una aflată de Cantemir la 1710 la Țiglina (=Triclina=Caput Bovis); alta din 1837 și alta mai nouă cu totul necompletă; iar în notele ce întovărășesc aceste inscripții zice: „Fragmentul unei inscripții aflate în săpături arată origina *deja cu-*

Iassium, Iassiorum Dacorum municipium (Petrodava Ptolomaei), Iassi, Iasch, Iesch, metropolis Moldaviae a temporibus Stephani magni Voivodae, qui sedem suam Suzawa hic transtulit (Salzer I. 384; contrariens est Wolf 1. 241). ...ad palodosum Bachlui riviem.....“

54) G. Săulescu „Hronologie“ Iași 1837, Vol. II pag. 73.

55) Pitar V. Popescu Scriban, elev Academiei Mihailene, „Mica Geografie a Daciei, Moldaviei și a țării Românești“ Iași, Albina, 1838, pag. 8, 10, 37.

56) Et victoria et concordia aurelii antonini C. Aurel. Ver. Imper. Cornelius Firmus. L. T. Leg. Ital. arma. posuit (Le glaneur. 1841, 51; Ackner u. Müller o. c. Nr. 851; Neig. 295, 2.

noscută a orașului Iași. Iașii își trage numele de la legiunea romană *Iassiensis XIX*, (sic) care staționa în Municipium Iassiorum, cetate zidită pe locul vechii curți domnești. Cantemir spune că s'ar fi aflat pe vremea lui o inscripție romană aproape de 3 Ierarhi. Această legiune avea apărarea Daciei Transalpine. *Soldatul* roman în pace era lucrător și miner (baiaș), Baia și Abrudul. La Abrud s'a aflat coloana ce Clodius prefectul legiunii Daco-Iasiene erijase în onoarea Impăratului Aurelian și a Faustinei⁵⁷. Apoi după ce reproduce inscripția zice: „inscripția e confirmată prin o alta aflată la Caput bovis și se află la Academia din Iași: hoc grat nuntia *C. leg. Iassiensis* (Quares han) e. rog⁵⁷).

§. 20. Odată ce Asachi a admis această teorie că Iașii vin din legiunea a XIII a Iasienilor, toată lumea și oficială și neoficială a luat părerea lui Asachi ca singura adevărată. Dată fiind autoritatea de care se bucura Asachi în capitala Moldovei, condeii de popularisator al cunoștințelor istorice, el primul dascăl al școlilor din Moldova, primul gazetar, primul scriitor de teatru, primul calendarist, a răspândit părerea aceasta despre origina Iașilor prin calendarele sale. Iar ca agă și referendar al școalelor a impus părerea sa lumii oficiale și s'a admis ca titlu oficial de dat Iașilor că e *municipiul Iașilor*.

Așa în „Tabloul cronologic“ orînduit de Asachi, 1842, găsim părerea: „pretutindeni se fac drumuri petruite, din care unul pe la Maroș-Vásarhely duce în Moldova, unde spre pază rămîne legionul XIII, numit *Geamăn* sau al *Ieșenilor*, cari întemeiază cetățuia numită *municipium Iassiorum*, adică poliția Iașilor (an. 110). (Uricar IX, 213).

În arhiva statului din Iași (dosar 6998, transport 1772) găsim o întîmpinare ce G. Asachi Agă face în 1845 Mai 22, către departamentul trebilor din Iași în chestia denumirei ulițelor Iașilor. De oare-ce Asachi edita planul Iașilor, cere de la Ministru ca să se fixeze și stema capitalei țării, după istorie. Și atunci reproduce în acea întîmpinare teoria sa din *Le Glaneur*: „Cunoscut

57) *Le glaneur Moldo-Valaque-Iassy*. 1841. pag. 49, Neigebauer 295, 3 leg.—*SIiensis*;—neînțeleasă.

este că Iașiul „Municipium Iassiorum s'aū urzit de legchioana Romană, numită Iassiensis XIII, care se adive-rește din o coloană antică *aflătoare* astăzi în Museum de Transilvania“.

În citata adresă Asaki dă în dos emblema Capitalei, iar ministrul o găsește *nimerită* și *plăcută*. Se vede însă că n'a avut urmare imediată această cerere a lui Asaki, căci încă în 1851, Ghenar 20, sfatul municipal de supt președinția lui N. Istrati, cere de la Asaki următoarele: „desvălindu-se trebuința de o marcă pentru capitala Iași... în încredere că D-voastră ca părintele literaturii romine, veți avea mai deplină cunoștința despre marca ce a avut din vechime această politie“⁵⁸).

Răspunsul ce l'a dat Asaki acestei Adrese îl găsim publicat în acelaș Calendar pe 1853, în care Asaki lă-murește mai pe larg legenda întemeierii Iașiilor. „Istoria mărturisește, zice Asaki, că mai înainte de descălecarea Romanilor în Dacia, părțile răsăritene... și mai cu samă ripele riului Ierasus (sau Porata-Prutu) erau locuite de un popor răsbelic numit *Iassiensis*, adică *Iasenii* (Iasigy)... De asemenea s'a numit *legio Iassiensis* aceia ce sta în garnizoane în Dacia Transilvană, pe malul Prutului, *adică în Iași*, unde era întemeiată și de Romani sporita politie, ce mai în urmă se intitula *municipium Iassiorum*... precum din tabla Peutingeriană se adivereste... În cursul petrecerii Romanilor în aceste locuri o ceată a legchioanei Iesene s'aū întrebuițat la minele de la Baia“⁵⁹).

Și ca încredințare mai reproduce inscripția lui Zamosius cu *Praef. m. Dacorum Iassiorum*, prin care se arată că Clodius a înălțat Impăratului Antoniu Adrian și Faustinei o coloană ce și azi se păstrează în museul de la Karlsburg în Transilvania.

Iar pentru a popularisa această teorie asupra originii Iașiilor, Asaki o introduce ca o dată calendaristică,

58) T. Codrescu „Uricar“ IX, 105; Calendarul „Albinei“ de G. Asaki pe anul 1853.

59) Calendarul „Albinei“ pe 1853; art. „Arheologie“ pag. 73. 76; T. Codrescu „Uricar“ IX, 271.

de la care trebuie să se numere anii. În adevăr în calendarele Albinei putem prinde chiar anul, când Asaki a transformat în reală convingere data întemeierii Iașilor de către Romani. Incepându-și publicarea calendarelor sale în anul 1841, tocmai când își publicase studiul său de arheologie asupra *Iașilor* în *Le glaneur*, și tabloul cronologic din 1842 ar fi trebuit de la început să și admită această dată adică 110 după Christ.; dar nu vedem nimic, căci în calendarele de la 1841—1849 nu înșiră între datele cronologice *urzirea m. Iașilor*. Abia în anul al IX-lea a calendarului avem admisă ca dată: „*de la urzirea municipium Iassiorum (cetatea Iașilor)*“, și o ține până la 1868, mi se pare ultimul an al Calendarului Albinei. Facind paralela, vedem că anul 1850 corespunde lui 1603. „*de la urzirea m. Iașilor*“, 1861 corespunde lui 1614. 1867 corespunde lui 1620; ceia ce arată că în „*Calendare*“ Asaki pune data urzirei municipiului Iașilor la *anii 247 după Hristos*, cu 137 ani mai târziu ca cea admisă în tabloul cronologic din 1842, când a pus data urzirei în anul 110 după Cristos, adică tocmai pe timpul lui Traian.

De ce această amânare în data urzirei Iașilor, tocmai la 247 după Cristos? Avea interes a-și apropia data urzirei acestui municipiu cu momentul retragerii legiunilor romane din Dacia, când Iașii era chemat să joace un rol decisiv în istoria poporului român. Și în adevăr partea aceasta legendară o celim în prologul *Isvodului lui Clănău*.

§. 21. În 1856 eșta de supt teascurile institutului Albinei cunoscutul *fragment istoric*, care a dat atit de furcă istoricilor și filologilor noștri⁶⁰). Aparițiunea acestui vechiu izvod n'a fost pentru puțin în promovarea cercetărilor istorice; cum însă critica istorică era slabă,

60) Fragment istoric din 1495. Iași 1856.—Gh. Săulescu traduce textul în limba modernă Calendarul Albinei an. 1857; Lahovari în „Revista română“ 1861 publică textul și traducerea, și-l *admite*. Ar. Pumnul îl ia ca bun în al său Lepturar, unde publică textul original, 1861. Păr. Melhisedec în app. Croniceii Hușilor îl *admite*. N. Ionescu în „Analete acad. romine“ îl *admite*. Al. Filipidi „Cronica lui Huru“ Conv. Lit. 1881 e *contra*; Gr. Tocilescu în „Revista p. Istorie. Filol. și arheologie“... e *contra*; Mangina în „Rumänische Revue“ 1887 e *pentru*; G. Săulescu în „Buciumul Român“ Iași... își publică *glosarul*, ceia ce arată că-l ia *de bun*. Gh. Ghibănescu „Epilogul isvodului lui Clănău“ Uricar XVII, *contra*; I. Tanoviceanu „Isvodul lui Clsnău“ Arhiva soc. șt. și lit. Iași... e *contra*.

nu ne prinde mirarea că filologii ca Săulescu și istoricii ca Lahovari și Melhisedec îl iaă de bun și fac studii și emit păreri pe temeiul acestui izvod.

Pe măsură ce studiile istorice se consolidaă și metoda critica se desvolta și se întărea, iar materialul de documente, paleografie, iscalituri, sfragistică, se complecta, natural că indoiala a fost aruncată asupra acestui izvod și de la critica încă simplistă a d-lui Filipide, până la critica erudită a d-lui Tocilescu, arată ce spor s'au făcut în domeniul istoriei.

Având prilejul de a posede pentru citva timp documentele Sionești, recunoscute ca false, am încercat a stabili că autorul acestui falș isvod n'a putut fi de cit un membru din familia Sion și anume paharnicul C. Sion, autorul Arhondologiei. Epilogul acestui izvod m'a dus la aceasta. Acuma studiind originile Iașilor și văzind cum s'au desvoltat în timp păreriile istoricilor asupra urzirei acestui oraș, pot prinde momentul fabricării izvodului lui Clănău și prin *prologul său*, cum în 1890 l'am studiat prin *epilog*. Ajunsesem la convingerea că acest falș s'a făcut între 1842—1845, de și s'a publicat în 1856. Se vede însă că ultima mină, care a scris manuscrisul a fost ceva mai tirziă, după 1853.

Să ne amintim cite-va fapte.

În Tabloul cronologic⁶¹⁾ din 1842 Asaki susține că Iașii s'au întemeiat pe Ia 110 după Hristos de Traian. Apoi urmînd pe Șulzer zicea că leginnea XIII gemina sau Iasienä, de și era alcătuită din militari, dar în timp pe pace puteau să fie și mineri la Baia; și în astă calitate C. Clodius prefectul municipiului Iasenilor, a ridicat statue lui Ant. Piul. Această părere o repetă prin 1853, cînd și pune data urzirei Iașilor în 247 d. Hr.

Goșii năvăleau în Dacia; imperiul era slab apărât prin aceste locuri, așa că Aurelian ordonă legiunilor părăsirea Daciei și trecerea în Moesia.

Ce au făcut Romanii față de această hotărîre?

La această întrebare avem două răspunsuri: *unul* în izvodul lui Clănău, tipărit în 1856; *altul* în nuvela lui Asaki „Dziua din urmă a municipiului Iasenilor„ din 1858.

61) Publicat de mine în ziarul Birladul 1887 și în Uricar vol. XVII. „Epilogul izvodului lui clănău“.

Să le dăm pe amîndouă :

§. 22. Iată cum începe Izvodul lui Clănaū :

„Tându să ştire deati de la Inpărătie la diregătorii toţi cum citaţi şi târguri din Traeana Dakie toată răsăpea să şi jărăstisă şi sale toate şi diregătorii toţi cu leghioanile şi toţi moşneanî cu a lor săi şărbi şi popul tot cu dobitoace şi cu bunul lor tot să dicindea Dunării cură a primenire i Misia. De atare toţi ştire pozluiră cum auză. Şi dea sirgu cu ovilă mare bleamă toţi a să *la Iaşi strângerea in cea mare leghioane curte a Traian marele* şacolo in disănea slimuească toţi înainte de atare primeanire. Şi tându colo sosirea *numai ce jărăşte cea mare curte află*. Că cii diregatori leghionului brudeai hiind şi nu matori şi dea bunuri plini şi voinicii năimiţi nu vărăşi cum a primenirei Misiea ştire la mână le sosă nu peşti a cu alalţi diregatori şi moşneni întrebăciune şi slim faciuru, stăjară curtea jărăşti... şi la intribăciune steate şi să toţi a slimui pusă cum făcear lăsaoar veri nu lăseoar vetrile şi a lor sai strămoşi agonisite unde din bătrâne zule custă şi halăduescu. Ma ocinile şi veatrili nu lăsaoar. Şi pusă *răspublică* cu povaţa toată şi cu dreptatea celor daline bătrâne alor săi Rămleani strămoşi. Şi *un scaun in Iaşi* pusal şi cealal *prefectu* numiră cap legheonului şi Parcalabilor şi căpitanilor de la cetăţi de latrăpa Săreatu pāla trapa Prutu (pag. 5). Şi tându la ano fu pe bătrāna datinā a să diregătorii aleagiră şi să moşneni toţi cu kokii vechi şi cu bătrānii şi cu diregătorii la Iaşi strāngea, îmbieră şi pe nuşi la cel mare slim“ (pag. 12).

Autorul izvodului lui Clănaū trăia în vremea cînd în țară la noi predomina ideea unui municipiu al Iaşilor, cum susţine Saulescu în 1837, Asaki 1841; autorul a mai cetit pe Amfilohie care puneă curtea făcută de Traian cu 15000 odăi „*in cea mare leghioanei curte a Traian marele*“. Şi dus de dorul de a da Iaşilor acel mare rol în istoria poporului român, admite ipoteza că o parte din legionarii vărăşi şi moşneni nu voiră a trece în Misia, ca cei *brudii*, ci se adunară în sfat la Iaşi, proclamară *republica* „*răspublică*“ aici, şi-şi aleseră diregătorii pe un an, cum era la Roma, şi anume proclamară pe prefect cap legiunei, parcalabilor şi căpitanilor de cetăţi din Siret până în Nistru.

Orî-ce s'ar zice, dar ideia n'a fost lipsită de originalitate. Era cel mai înalt tribut de recunoștință dat orașului Iași, închipuindu-l că a fost odinioară *scaunul* puterii romane în Dacia, de oare-ce însuși Traian își croi aici curtea sa. Era cea mai înaltă închegare a ideii Romane în trecutul glorios al Iașilor. Dar tocmai această năzuință ne arată timpul cînd a fost scris acest fragment istoric —după ce deja părerea unui municipiū al Iașilor prinsese teren în mintea istoricilor noștri.

Avem dar un nou argument de falsitate a izvodului în începutul său, cum am avut pe cel decisiv în epilogul său.

§. 23. Mai bogat în imaginație ni se arată Gh. Asachi. Autorul „nuvelor istorice“ crede că e locul de a-și aplica imaginația în înjghebarea unei acțiuni petrecute pe ruinele cetății municipiului Iașilor. „Fragmentul“ apăruse în 1856. Ori a știut Asachi de plămădirea acestui fals, ori n'a știut, nu putem spune nimic. Ne vine însă greu a admite că un om ca Asachi, căruia i-aū trecut prin mină sute și mi de documente și urice; Asachi care a înjghebat faimoasa genealogie a neamului Sturzesc—cu Turzo Vaida—; Asachi cari și-a transcris în volumele sale de condici sute și mi de documente —azi aflătoare la arhiva statului, el să nu aibă ochiul critic de a destinge falsitatea manuscriptului după faximile de scriere, după iscalitură, după pecete, după șnur, după *limbă* mai ales și *după conținut*.

Asachi l'a luat de bun și așa îl recomandă publicului: „Lumina ce poate produce în filele Istoriei acest tratat las a se degiudeca și a se comenta de către literați“. Și ca să illustreze acest fragment, Asachi plănuște în 1857 următoarea nuvelă, care o și publică în toamna anului 1857, în Calendarul „Albinei“ pe 1858.

„Dziua din urmă a Municipiului Ieșenilor (Iassiorum)“ e titlul nuvelei. Asachi după ce face o introducere în Istoria Romanilor, și amintește de Traian și Decebal și răsboalele între ei, spune cum Dacia s'a ocupat de Romanī, s'a împărțit în *ripensis*, *inferioară* și *transalpină*, și spre siguranță s'a săpat șanțul până spre Tiras (Nistru).

Pe atunci se urzise pe locurile de azi ale Iașilor vechiul Municipiul Iașenilor, unde cetățenii aveau dreptul

de a se governa singuri. Aşezat pe o înălţime era apărat la nord şi vest de un codru secular, iar în vale era udat de râul lui *Bach*. În castel stătea legiunea XIII gemină, şi anume *Cohorta Iassiorum*, celelalte cohorte fiind împărţite în *Ovidion*, *Hotin*, *Doroca* şi *Sucidava*.

Centurion cohorţei Iasiene era Claudie, iar tribun oastei era *Sabin* tatăl său, amândoi erau creştini. Claudie voind să ia în căsătorie pe *Domna*, fata lui Ancus, preutul Zeului Marte, e refuzat, aflînd Ancus că Claudie e creştin.

Aurelian avînd războiul cu Sopor, regele Persiei, hotărăşte că între alte legiuni să meargă la războiul şi cohorta Iasiensis cu Claudie. Cohorta Iaşenilor pleacă în Asia; aici prinde pe Zenobia în Palmira; apoi se duce în contra Perşilor, unde face minuni de vitejie. În toiul acestor lupte, Claudie îşi pierde urma. Toţi îl credeau mort.

Aurelian după atîtea victorii hotără să dea serbări mari la Roma. Între cei chemaţi a duce darurile era şi *Sabin*, prefectul Daciei. El ca creştin luă parte la serbarile creştinilor din Catacombele Romei. Care nu-i fu mirarea cînd între curioşii Romei întîlni pe fiul său Claudie, ce-l credeau mort. Claudie povesti tatălui său, cum prins în cursă la asediul Palmirei, o ceată de Sirieni omorîră pe toţi ai lui, iar el rănit de moarte fu luat de nişte Samariteni dus la Tir, de acolo la Terent şi iată-l acum la Roma. La rîndul său *Sabin* povesti cum *Domna*, fata lui Ancus, deveni creştină. Pe cînd *Sabin* venea cu daruri la Roma, pe drumul de la Pola la Ravena se împlîră furtuni mari. În o corabie se afla Ancus cu fătul lui, cu *Domna*. Din naufragiul nu scăpă de cit *Domna*, care văzînd puterea zeului creştin, care apăra corabia, unde era *Sabinus*, se făcu şi ea creştină. Tocnu atun î zăriră şi pe *Domna* în catacombe.

A doua zi mari serbări în Roma. Cohorta care forma garda de onoare a Împăratului în jurul carului cu triumf era cohorta Iasienă. Claudie fiind reaflat, fu decorat cu *gherdină* pentru faptele sale vitejeşti; i se dădu numele de *Torquatus* şi așa încercat cu onoruri se hotărîră plecarea lor în Dacia, împreună cu *Domna*, care jurase credinţa lui Claudie.

Autorul face pe călătorii noștri să se oprească în toate orașele mai însemnate, și drumul îl fac parte pe jos, parte călări. Trec la Ravenna, la Pola, unde este mormîntul lui Marcu Aureliu; apoi merg pe riul *Saus* (Sava), ajung la Taurinum (Belgrad), trec pe la Porțile de fer, unde admiră tabula Traiana, șoseaua romană și mai ales podul lui Traian. Explică Domnei inscripția în felul următor: „Dar Traian e viu și vai de tine, Decebale! Aceste cu capete plecate le-au proferat ostașii legiunei VI și a XIII a *Ieșenilor*“⁶¹). După 170 de ani Claudie cetea pe pietrele Tabulei Traiane faptele mărețe ale strămoșilor lor Iașeni. De la Turnul lui Sever, cohorta apucă la Amutrium (Craiova), la Pinum (București), la Tiasum (Focșani), la Acsimu (Galați), apoi suind Agarus (Siretul) ajunse la Romanus și de aici la Municipium Iassiorum. Mari serbări se dădură și aici în onoarea luptătorilor. Toate cohortele veniră la serbare și anume din Sucidava (Suceava), Doroka (Dorohoi), Paloda (Țuțora), Piru (Craciuna), Taifales (Birlad), Castrul Turia (plasa Turia). Claudie se căsătorii cu Domna. Cununia fu cetită de sihastrul *Zosim*, ce trăia ca pustnic în codrii Iașilor, consacrați zeului *Pan* (schitul Păun), încă de pe vremea lui Caracala.

Intre acestea Goții făceau dese năvale în Dacia. Aurelian hotărî retragerea legiunilor sale; iar cohorta Iassiensis fu sorocită să se mute la *Caput-bovis*. Ziua plecării se soroci. Era o zi nouroasă; cerul trist mărea tristeța legionarilor Iașeni, iar flacăra mistuitoare cuprinsese și cîmpul lui Marte, și castrul, și templul și farul și cirul și tot castelul. Sabin murise; corpul lui fu ars; iar Zosim bătrînul fu luat în spinare și dus de Claudie până la Romanus. Ajunsă cohorta la *Caput bovis*, o parte se retrage la munte, iar o parte trecu Dunărea, și merge întru întîmpinarea lui Aurelian, care iar se ducea cu răsboiul contra Persiei. Un complot se urzi contra lui Aurelian și *Mnesteu* ridică pumnalul. Intre cei ce apărau pe împăratul era și Claudie; aproape de

61) Sed vivit Trajanns. Ve tibi Decebale, Miles Leg. VI. et XIII, devotis capitibus

Bizanț, Aurelian fu asasinat și tot atunci muri de pumnalul lui Mnesteu și Claudie.

Astfel fu sfârșitul vieții Municipiului Iașenilor cu moartea centurionului Claudie.

Frumoasă e imaginația lui Asachi. Toți părinții noștri au cetit frumoasa nuvelă a lui Asachi și au fost edificați în cele ce se spun acolo. Reiese din nuvelă că toate împrejurimile Iașilor sînt romane: Zeul Bah, Zeul Pan, cohorta Iassiensis, că creștinismul e vechiu pe aici; în sfârșit reiese din cetirea acestei nuvele cea înaltăare sufletească despre înalta origină a neamului românesc și a orașului Iași în special.

Asachi a continuat a crede în legenda sa, căci tocmai în 1868 mai găsim reamintit din nou originea veche a Municipiului, cu prilejul „Văzutei Iașilor“ din 1600 reproducă după o scriere veche⁶²). „Acea cetățue la Romani numită „Municipium Iassiorum“ era conjurată cu apă, începînd de la ripa din spre nord și trecînd în fața palatului care acum este astupată. Cu așa fel de întărituri încunjurat castelul a putut deseori rezista la atacul inamicilor“.

§. 24. Asachi a popularizat ideea, așa că mai toți scriitorii contemporani lui Asachi din țară și din străinătate admit în mod neîndoios ideea originii romane a Iașilor în vechiul *Municipium Iassiorum*.

I. Albinet zice: „Între leghioanele trimese spre apărarea Daciei se afla și leghionul al XIII, numit *Gemenian* sau al Iassienilor, care au întemeiat cetatea numită *Municipium Iassiorum* adică *Politia Iașilor*“⁶³).

Protosinghelul *Neofit Scriban* zice la rîndul său: „*Municipium Iassiorum* (Iașii), sau cetatea *Gemenilor*, unde petrece legeonul al XIII număr, numit *Iassiensis*“⁶⁴).

Post. *Manolachi Drăghici*, de și admite părerea lui D. Cantemir asupra originii Iașilor de la *Iasi* mo-

62) Calendarul Albinet pe 1868, pag. 143 : reproduce după „Rasboaie Turcilor cu popoarele creștine“ Augsburg 1701.

63) I. Albinet z „Istoria Moldovei“ Iași 1845. Vol. I, 8.

64) Prot. Neofit Scriban „Urzieri istorice“ Iași 1851, pag. 197.

rarul (vol. I, 48), cînd însă vorbește de tradiția tunelului de la Palat la Cetățue zice: „despre lagumul de la Curte oamenii vorbesc ca să fie un tunel, ce răspundea pe supt Bahlui la Cetățue, prin care treceau Domniî din Curte acolo, cînd năvăliau Tătarii... Acest tunel nu poate fi construit de cit din vremea Romanilor vechiî o ramășiță a lăcutorilor acestui oraș *din leghioana Iassiorum, întemeetorii Iașului*“⁶⁵).

În același an 1856 scotea A. T. Laurian, inspectorul general al Școalelor din Moldova, cursul său de Istoria Romînilor, în care cetim:

„Paloda, Sucidava, Petrodava, Carsidava și Patridava în Moldavia; *chiar și de municipiul Iașilor se face pomenire în inscripturile ce s'au aflat*“⁶⁶). În cursul său de Istorie pentru școale secundare nu mai vorbește nimic de Municipium Iassiorum, ceia ce arată că Laurian nu mai admilea această părere.

Calătorul francez *Stanislas Bëllanger* scrie în frumosul său memoriu de călătorie „Le Këroutza“: „Iașit, pe care Turcii îl numesc *Iasch*, este o cetate foarte veche; întemeetorii săi, de credem pe Cellarius, ar fi fost *Iascii* (Municipium Iassiorum), popor care trăia în vecinătatea Geților și a Dacilor, dincolo de Prut și dincoace de Dnistru“⁶⁶).

Stolnicul *D. Gusti* în geografiile sale zice: „Municipium Iasiorum (Iașii), colonie mare a Romanilor, unde petrecea leghionul lor numit Iasiensis al XIX-a“⁶⁷).

A. Vaillant în cursul său de Istorie zice: „Iassigii aliațiî Romanilor contra Dacilor, obțin de la Traian municipiî, dintre care cel mai însemnat e azi Iassi, de lângă

65) Man. Drăghicî „Istoria Moldovei“ Iași 1856, vol. II, 234.

66) A. Treb. Laurian „Elemente de Istorie și Biografii pentru clasa III a școalelor primare din Moldova“. Iași 1856, pag. 20.

66) St. Bëllanger „Le Këroutza“ Paris 1840, pag. 283. Cellarius „Notitia orb. ant. II, 8, unde se leagă Petrodava de Iassi.

67) D. Gusti stolnic „Geografie veche pentru clasele colegiale din Academia Mihaileană“. Iași, „Albina“ 1843, pag. 150. Gusli copiază după Le glaneur, unde în adevăr găsim greșala de tipar XIX, în loc de XIII, pe care el a luat-o ca bună. Nicăiri aiurea Asachi nu mai pune leg. XIX, ci numai leg. XIII.

Prut⁶⁸). Dar Vaillant, fostul profesor de l. franceză a lui Ion Ghica și a lui Gr. Alexandrescu, cît a fost în țară a avut prilejul de a studia bine pe țiganii. Pasionat pentru studiul său, el va vedea în țiganii pe purtătorii civilizației în lume; și dar să nu ne pară curios dacă Vaillant pune în legătură origina iașilor cu triburile de țiganii. Iată ce zice el: „*Iasii* de la Caucaz sînt țiganii; urmăriți și fugăriți în munți și văi mocirloase de către coloniile Romane din Dacia, cum și de armatele romane, ei s'au opoșit la poalele nordice ale Carpaților și pe la marea Baltică; iar mulți din acești erau *Iasi*, așezați de foarte de mult în Dacia, de pe cînd Traian a cucerit această provincie. Ca răsplată că au ajutat pe Traian contra Dacilor, li s'a dat voie de Traian să-și facă un *municipiū*, care mult timp fu numit *municipium Iassium*, și azi e capitala Moldaviei“⁶⁹).

M. Ubicini admite și el această părere, cînd zice: „Traian ocupă capitala Dacilor, care de atunci a luat numele de Ulpia Traiană; se atribue tot acestui Imperator fundarea orașului Iași (*municipium Iassium*), cum și a mai multor alte orașe“⁷⁰).

După Vaillant și Ubicini se ia Virgile Doze, cînd zice: „Focul din 1783 a nimicit Curtea domnească (la cour des princes), ce se pretinde a fi zidită din ordinele lui Traian“⁷¹).

Dora d'Istria (principesa Elena Ghica) atinge și ea chestia originii iașilor de Dacia Iassienă“⁷²).

68) A. Vaillant „La Romanie“ Paris 1844, vol. I, 31; iar la pag. 80 zice: „Prutus (Prut) non loin daquel est *Iasi*, que nous appellons *Iassi* (*Municipium Iassium*), ville d'Iasiennes, dont quelques-uns en récompense de leurs services, obtinrent de se fixer en Dacie et le droit de commercer avec les Barbares, à condition qu'ils se tiendraient à distance du Danube“.

69) A. Vaillant „Les Romes“ Paris 1857, pag. 156—158; aici în cap. IV Vaillant arată că erau 2 neamuri de țiganii, *Ias*: *Ians-gans*, adică romes *selassi*=Iași (țiganii) sălași; și *Ias-vendes*, adică *rom-muni*=Iași (țiganii) lăeși. Nu numai Iași sînt înființați de acești *Iasi* țiganii, ci și ceilalți 3 Iași, care mai sînt în Carpați. Vezi și Oswald Neushotz articolul citat în „Dar Litt. Rumänien“ I, No. 7—8.

70) M. Ubicini „L'univers“ Paris 1856 partea I pag. 9; iar în partea II pag. 8 zice: „*Iassi* (vechiul *municipium Iassium*), capitala Moldovei de la 1529“, iar la pag. 21 zice: „Traian a fundat mai multe orașe, între eare e și *Municipium Iassium* (azi Iași).“

71) Virgile Doze „Un mois en Moldavie“ Bruxelles 1856. § V, pag. 53—61 „*Iassy*“ que l'on prétendait avoir été batu par ordre de Trajan“.

72) Doria d'Istria „Les femmes en Orient“ Zurich 1858. I, 83.

Cu cit ne apropiem de noi cu atita vedem rārindu-se susțitorii ideii municipiului Iașilor, dintre care mai amintim pe Episcop. Melhisedec ⁷³), A. Pap. Calimah ⁷⁴), N. Blaremburg ⁷⁵), V. Maniu ⁷⁶), și N. Lașcu ⁷⁷). Cel care a dat lovitura de grație contra cetirei praefectus *municipii* Dacorum Iassiorum, a fost Ackner, paroh în Homersdorf (1782—1862), și iuformatorul cel mai prețios a lui Mommsen pentru literatura epigrafică a Daciei, căruia ilustrul istoric îi aduce laudele sale. Ackner a avut supt ochi ediția lui Zamosius și văzînd ecoul ce a făcut în lumea istoricilor și a Geografilor cetirea acestei inscripții cu *municipium* în loc de *militum*, el o redă în adevărata sa semnificare, cum de la început a avut-o în capul său Zamosius, care de și nu o transcrie *complectată*, dar în nota sa marginală scrie: „Iassiorum et Dacorum *militum* talis legitur memoria„.

Colecția lui Ackner a complectat-o Müller, profesor și o publică în Viena 1865 „Inscripțiile Romane în Dacia“ ⁷⁸), unde supt Nr. 157 dă textul, cu lectura întregită și literatura acestei inscripții. Batrinul epigrafist o lua de

73) „Cronica Romanului“ de Episcop Melhisedec. Buc. 1874. vol. I, pag. 192, unde vorbind de doc din 7060 (1552) în care se pomenește de Bodeii și Nicoara parcalabi de Iași, zice în notă: „Aceasta ne dă a înțelege că atunci se restabilise antica cetate Iassiorum, a Iassilor și locul acesta nu tirziu devine capitala Moldovei“.

74) A. Pap. Calimah „Curtea Domnească din Iași“ studiu publicat în Convoorbiri literare. Iași 1884. No. 9 și 10: „după tradiție și după inscripții (?) Curtea Domnească din Iași durează din zile de mai înainte de descălecatul Romanilor, în zilele Dacilor. Un neam din nația Dacilor, numit Iași (Iasii) se întindea pe la Prut și Nistru, iar locul unde stă azi curtea se înalța în vremi depărtate cetatea Iașilor, care se numea de Romanii „municipium Iassiorum“ sau m. Dacorum Iassiorum“. Cetatea se cărmuia de un prefect „praefectus municipii Dacorum Iassiorum, care pe la 140 d. Hr. sub Antoniu Piu, era C. Clodius VI. praef. m. Dacorum Iassiorum, iar legiunea se zicea: „legio Iassiensis“.

75) N. Blaremburg „Essai comparé sur les institutions et les lois de la Roumanie Buc. 1885 pag. 54, unde reproducînd textul Izvodului lui Clănău, admite implicit părerea anonimului autor al acestui fals izvod.

76) V. Maniu „Romini în literatura străină“. Anal. acad. rom. II. V. II. pag. 215: „toți învățații din lume nu vor fi în stare să ne facă a crede că Iași nu este vechiul *Municipium Iassiorum*, și nici de cum maghiarisatul I-ász (arasz).“

77) Николая Лащкова „Темный периодъ въ Истории Румынiи“. Chișinău 1886, pag. 4: „dintre tirguri mai însemnate sînt acestea: Cerna, Turis, Literata, *Caput-bovis*, *Municipium Iassiorum*, Aquae Herculae, Alba Julia, Patavina, Coloma Malventis, Napsca, Drobetiae, Apulum, Tibiscum. i mnogi. drug.

78) Ackner und Müller „Die Römischen Inschriften in Dacien“, Wien 1865.

veridică și în cetire să corecteze aici pe calea textul lui Zamosius ⁷⁹).

Ex voto tricenali
 Magno et invicto Imp(eratori) Caes(ari)
 T(ito) Aelio Hadriano Antonino
 Pio. Aug(usto), pont(efici) max(imo), trib(unicia) pot(estate)
 XVI, co(n)s(uli) III. p(alri) p(atriciae) pro salute et
 felici(tate) pont(ificis) max(im) et Anniae
 Faustinae Aug(ustae) conjug(i). C(aius) Clod(ius)
 Sextum praef(ectus) m(ilitum) Dacorum Iassior(um)
 Hanc Statuam *inauratum* (pro in *auraria*)
 numinibus majesta(t)q(ue) eorum (posuit).

Cetirea lui Ackner e împărțită pe de-a'ntregul de dl. A. D. Xenopol, care o și întovărășește cu următoarea notiță: „Celindu-se pe *M.* din inscripție *municipium* s'a văzut aici vechiul nume al Iașilor. Noi credem *împreună* cu Ackner și Müller că un prefect al unui municipiu este ceva cu totul neobișnuit și ca cetire „*militum Dacorum Iassiorum*“ este mult mai probabile. Dacă Iașii ar fi existat de pe timpul Romanilor, ba încă ca municipiu, ar trebui numai de cit să se reafle în el urme a vieții Romane, pe când este cunoscut că *nu s'a găsit în el nici o singură inscripție romană*. „*Milites Daci Iasii*“ nu erau de cit Dacii Iazygi, care se află în Dacia supt stăpînirea Romană. Mai notăm și împrejurarea că *pretinsul prefect* al Municipiului Iași trăește tocmai în Sarmisagetuza“ ⁸⁰).

§. 25. Pentru a încheia seria cercetărilor în marginile inscripțiunii lui Zamossius, amintim pe cel din urmă, pe Th. Mommsen, care în al său C. I. L. pars III publică toate inscripțiunile romane aflate în Dacia, după ce face o foarte judicioasă schiță literară asupra

⁷⁹) Vezi mai sus pagina 291.

⁸⁰) A. D. Xenopol „Istoria Românilor“ Iași 1888: vol. I pag. 189, nota 29. Tot această părere o mai susține d. Xenopol și în articolul „Iași“ din „Enciclopedia Română“ Sibiu, vol. II fasc. 19. „Existența unui municipiu dac afară din hotarul Daciei Romane (Transilvania, Banat și Oltenia) este absolut peste putință. Iar cit de explicarea formei *Iași* din *Ascii* prin asemănare cu musca=*mușită*, ploșca=*ploșniță*, ce o face în același articol, nu ne mulțamește.

De astă părere este și d. Gr. Butureanu, care în cursul său de „Istoria Românilor“ Iași 1895, pag. 36 nota, zice: „N. Beldiceanu spune că numele orașului Iași ar veni de la tribul puternic al Geto-Dacilor, numit *Iasigi*“.

tuturor autorilor cari au publicat inscripțiunile din Dacia. Mommsen este o autoritate în materie și bogatul său corp de inscripțiunile romane din tot Imperiul îl pun în stare de a judeca mai bine adevărul de falș.

Ei bine în șirul miilor de inscripții romane, ce în adevăr s'au găsit pe pământul Daciei, nu figurează inscripția lui Zamosius, nu că Mommsen n'a cunoscut'o, ci pentru că a bănuit'o ca falșă. Mommsen a utilizat colecția lui Zamosius tocmai din exemplarul de la München, comunicat și nouă de dl. G. Murnu. Cu toată recomandarea ce i-a făcut Ackner, de cetirea ce trebuie dată inscripției luându-se după Seivert Nr. 15, Mommsen a aruncat îndoiala asupra majorității inscripțiilor adunate și publicate de Zamosius, care n'a fost de bună credință în lucrarea sa, Falșuri în materie de inscripții sînt multe și dl. Gr. Tocilescu a stăruit foarte mult asupra acestui punct în primul articol asupra cronicii lui Hurul ⁸¹⁾. De aceea Mommsen se silește a pune de-o parte toate inscripțiile falșe din Zamosius în număr destul de mare, și supt No. 84 găsim și inscripția aceasta, ce o dă întocmai după Zamosius, nu după cum o citește Ackner ⁷²⁾.

Pe ce se întemeiază Mommsen, cînd aruncă îndoiala onestității lui Zamosius? Mommsen arată că din însuși afirmarea lui Zamosius, el nu s'a folosit de munca înaintașilor săi, că Lazius și Mezerich, ci numai aude că ar fi aflat aceste petre cu inscripții romane în Dacia ⁸³⁾. Prin urmare trebuie să credem că numele de *Dacice* ce a dat inscripțiunilor sale este că saū au fost găsite la Apulum și Sarmisagetuza, ori au fost plăsmuite „desumpsisse aut confinxisse“. Și aceste falșuri grosolane sînt așa de multe, zice Mommsen, că toată colecția lui nu-i de nici un folos „ut utilitas exemplorum Zamosionorum plane tollatur“. Prea puține rămîn azi din colecția lui Zamosius, de care să nu ne temem că n'ar fi plăsmuite

81) Rev. pentru Istorie, Filologie și Arheologie. Buc. 1885.

82) C. I. L. III, 10 unde dă supt No. 10 următoarea notă: Zamosius f. 11; inde Grut. 259. 8; Köleserus. Aur. 17; Fridvalszky Minerol. 39, Syll. nr. 60. Seivert n. 15: cf. Orell. 846. Quaeque ad h. n. adnotavit Henzenus 10 *hominibus*. Zam. err. typ.

83) „Audio Wolfgangum Lazium et Stephanum Taurinum viros doctissimos de lapidibus Dacicis jam pridem aliqui din Austria emisisse“. Hanneri „de script. Hung. pag. 157. nota v.

„ul ab eo ficti esse nequeant“, (v. Nr. 1458), pe care dacă o primim, o facem cu mare rezervă din cauza interpolăţiunilor „quos quamquam admissimus, tamen vix opus est numere interpolationis certe suscipionem in iis superesse“. Multe le socotim de false „inter falsos“, care de şi nu se pot nici într'un chip susţine, aşa cum se cetesc, totuşi se vad a fi croite după fragmente adevărate, „fragmento genuino superstructi videntur esse“⁸⁴).

§ 26. Astfel se încheie istoricul unei inscripţii, plas-muită de Zamosius la 1593, interpretată de istoricii după interesele lor, *luată de bună de ai noştri pentru a dovedi latinitatea Iaşilor şi vechimea Capitalei Moldova*, aruncată însă de ştiinţa epigrafică între falsuri, de oare ce tot conţinutul ei tradează o grosolană ne-ştiinţă şi istorică şi geografică.

Impărtăşim în totul chipul cum Mommsen judecă valoarea ştiinţifică a colecţiei epigrafice a lui Zamosius, şi credem că s'a închis pentru totdeauna în istoria noastră legenda şi cu *militum Dacorum Iassiorum* şi cu *municipium Dacorum Iassiorum*.

Inscripţia n'a existat nici odată; iar afirmarea lui G. Asachi că colona ridicată de C. Clodius s'ar fi găsit în muzeul Transilvaniei din Alba Julia m'a făcut să scriu la directorul muzeului din Alba Julia ca să-mi comunice de există vre-o piatră romană cu cuprinsul inscripţiei Zamosieme. Iată scrisoarea ce primesc de la d. Ştefan Cacovian :

„Doritor de a satisface cererea D-voastră, m'am dus numai de cît la directorul muzeului din Alba Julia, Dr. Cerni şi după o scrupuloasă cercetare în muzeul de aici şi consultînd de-amaruntul monografia anticitaţilor din districtul Albei inferioare, la care aparţinem, *ne-am convins împreună cu d. director că piatra romană cu inscripţiunea ce mi-aţi comunicat nu se află nici în muzeul din Alba Julia nici pe întreg teritoriul acestui district numit Alba inferioară*“.

84) T. Mommsen, C. I. L. III, 156.

II.

§ 27. După excursiunea ce am făcut în istoricul părerilor emise asupra Iașilor, am văzut că mai toată discuția s'a încins asupra părerii naționalității Iazygilor; și cum discuțiunea s'a încins între istoricii Unguri, părerea predominantă a fost că *Iazygii* au fost strămoși de ai Ungurilor, asemuindu-i cu *Iasonii*, adică corpul de armată al Arcașilor din armata lui Carol Robert și Matei Corvin. Și acestea s'au învârtit asupra etimologiei cuvântului *Iazyges*, în care istoricii Unguri au văzut pe *Iász*, compus din *Ij*+*ász*=arcaș, sagittarius, latinisat în diplomatică ca *Iaso*, *Iasones*.

Acum după ce ne-am limpezit terenul cu falșa inscripție a lui Zamosius, nu mai avem la ce ne trudi pentru a căuta locul unde ar fi stat acel prefect al cohorții Dacilor Iaseni, nici unde s'ar fi ridicat columna. Rămâne însă a discuta lucrul în sine, pentru a vedea care e cuvântul științei istorice maghiare, și cum din răspicarea vederilor istoricilor Unguri să ne punem pe calea adevărului.

§. 28. *Gamauf*, autorul eruditului articol asupra *Iazygilor* din Enciclopedia Germană din 1837⁸²⁾, afirmă că Iazygii sunt unul din cele 7 mari seminții ale poporului Seit sau Ungar, care se întinsese peste toată Europa, prin Asia și Africa, și-si așezară centrul vieții lor prin Moldova și Ungaria, de la care ne-au rămas urme și azi în Moldova (Iași) și în Ungaria (Iászberen). Numele lor era *Iász*, arcaș. Grecii și Romanii auzindu-le numele și nepuțindu-l rosti pe limba lor, le-au tradus numele prin *τόξοται, τοξόφοροι, τόξοι*=sagittarii, arcitenentes, pharetrarii⁸³⁾, sau l'au scris potrivit limbei lor; așa I din *Iász* l'au transcris prin *Iod*—ι—; iar *ász* prin σ ori ζ, prin s, ori ss; ιασ, ιαζ; Ias, Iass. Iar Grecii l'au scris și cu η: Ιης, la care adăugând sufixul ον au făcut

82) Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste, von I. S. Ersch und I. G. Gruber. II-a secție; Leipzig 1837. 14-a parte E.

83) *Iász* sing: face la plural *Iászok*, *Iász* e compus din *Ij*, prescurtat în *j*=arc, și din sufixul *ász* (dialectat *ész*)=priceput, adică *arcaș*.

cuvîntul Ἰάσων, Ἰήσων. Dar după cum în Ungurește *ī* inițial ca *iod* se rostește în dialecte ca *gy*, cuvîntul *Iász* se rostește ca *gyász*; iar cum *giabolus* vine pentru *diabolus*, așa și *Gyász* corespunde lui *Διάς*, de unde *Διασωών*, *Διασίωών*. Dar nu numai Grecii și Romanii n'au putut reda bine pe *Iász* ci și Slavii au redat pe *Iasz* prin *Gaz*, Valahii prin *Gias*, Spaniolii prin *Gyas*, așa că chiar Moldova, *patria de reședință a Iazygilor*, se numește *regio Gaza*, Moldovenii își zic *gens Gazorum*, iar *capitala Iași-Giasium*⁸⁴), iar *Iászberén* din Ungaria prin *Gyasbrin*.

Odată etimologia dată, Gamauf merge mai departe și zice că o dată ce Grecii au primit cuvîntul *Iasz* ca *ιάς*, orî *ιαζ*, au dat o formă a lor nouă, *ιασοξ* sau *ιαζοξ*, plural *ιασογες* orî *ιαζογες*; iar Romanii scriind pe *V* grec ca *u* au făcut din *ιασοξ*=*Iasus*, *Iassius*. — Tot în această ordine de idei apropie *Iász* de *ἰδ*, sinonim cu *τόξον*=arc, ce se găsește în cuvîntul *ἰσλέαιρα*=*telis gaudens*; de la acest *ἰδ* prin alipirea sufixului *ον* s'a făcut *ἰδον*, apoi *ἰών*=*Ion*=*Iazyges*, iar *Ionia* ar însemna, *țara Iazygilor*⁸⁵).

Din părerea lui Gamauf, reținem numai că *Ias*, se găsește în multe limbi, dar nu admitem ca punct de plecare să fie tocmai cuvîntul ungurec *ιάsz*, de oare-ce Ungurii au acest cuvînt ca împrumut de la alții, iar nu primitiv a lor.

§. 29. Dicționarul din Buda ne dă 2 cuvinte ungurești pentru *arcaș*, săgetător: *íjjász* (arhaic și împrumutat) și *nyilász* (popular)=*sagittarius*, *jaculator*, der *Bogenschütze*⁸⁶).

Primul ni se dă ca *cumanic*. În adevăr Pál Hunfalvy, marele istoric Ungur, studiind elementele cumane în l. ungară, găsește 4 cuvinte special luate de la Cumani: *Kénesö*, *Iász*, *Kis*, *tolmács*.

84) Die Hauptstadt Iassy daselbst durch *Giasium*. Allg. Enciklopädie pag. 482.

85) Strabo „Geographia, Amstelod. 1707 I, IX p. 600: „ἡ γὰρ Ἀττικὴ τὸ παλαιὸν καὶ Ἰωνία καὶ Ἰάς ἐκαλεῖτο, Steph. de Byzant: Ἰάς, ἄλλορίας μέρος, οἱ οἰκοῦντες Ἰάται λέγεται καὶ Ἰωνική. In „de urbis“ 407 (Amstelod. 1694).

86) Lexicon, Budae 1825 s. v. pag. 603.

a) *Kénesö* (mercur) din *kones-su* (*kones*=argint, turc. *Kümis*) și *Su*=apă.

b). *Kis*=mic, *küs*, *kicsi* și *kicsiny* (turc. *kiiciuk*).

c). *tólmács*, cuman *telmaci*, german *dolmetsch*, turc *terdsuman* -- dragoman.

d). *Iász*, numele unei părți a Cumaniei; în diploma latină *jasso*, vine de la *ijász* care e compus din *ijj* sau *ij*=arc și sufixul *asz*, care înseamnă „cel ce se ocupă cu ceva”. De pildă: *madár*=pasere, *madar-ász*=cel ce prinde paseri: *hal*=pește, *haliász*=cel ce vinează pește; *ló*=cal, *lov-ász*=călăreț.

Prin prescurtare cuvântul *ijász* a ajuns *iász*. În limba cumanică vine cuvântul *ja* (jaa) în înțeles de arc, (turc. *jai*, ung. *ij*, *ijj*); prin alăturarea sufixului *si*, avem *jaasi*, scris cu ortografia ungurească *jászi*, în înțeles de *ijos*=arcaș⁸⁷)

Al doilea cuvânt *nyil*=„Sagitta” ne spune Kuun, că se găsește în finn. *nuole*, lap. *nuol*, *nuola*, *vog nál*⁸⁸).

În adevăr controlind în *Codex Cumanicus*, editat de Kuun Géza, găsim următoarele cuvinte în legătură cu *Iași*:

arcus=*yaa*, persan *camâ*. (pag. 118).

archerius=*yyacci*, persan *chamanchar*.

Cit de alte cuvinte care par a sta în legătură cu *Iași*, ca;

jas=aestas,

yas, *jaz*=lacrima

jas=puerilia

yas=vita, *viridis*

nu se apropie de semnificația de *arcaș*, și n'au raport cu cuvântul *yaa*. O dată filiațiunea cumană a cuvântului *jász* fiind dovedită, scriitorii mai noi admit că originile *Iașilor* trebuie căutate la Cumanii. Și în adevăr Géza Kuun în studiile sale se unește cu această părere. Cumanii au stat mai de mult pe la Altai, cum ni-l arată

87) P. Hunfálvy „Die Ungern“ Wien 1881 pag. 95. Sufiyul *ász* maghiar corespunde la înțeles sufixului românesc *or av*; *croitor*, *spoitör*, *bucatar*, *cărămidar*, *lingurar*=„cel care face” *linguri*.

88) Comes Géza Kuun „Relationum Hungarorum cum oriente gentibusque orientalis originis. Claudipoli 1892, pag. 179; Ios. Budenz „Magyar-Ugar Összehasonlító Szólar pag. 416.

Pliniu; care înşirînd popoarele ce locuiau în părţile Altailor zice că erau şi *Comani* şi *Iati*. Amîndouă aceste popoare purtau numele de *Iagni*, pentru *Iagâni* (*âni* fiind sufix în dual). De la aceşti *Iati* avem rămăşiţe în numirea *Iaşilor* din Moldova, căci (*Siculi*). Secuii din Transilvania şi azi au în cîntecele lor populare amintiri de vechea lor locuinţă *Iohara* din ţara *Iatilor*, cum ne aduce Ioan Kriza în fabula *Tünder Erzséböt*.

En mőnjök fekete gyász országába Iohara város-sába ha réa talá'nék.

Gyász e o formă secuiască coruptă din *Iász* care n'ar fi altăceva de cit „nomen urbis *Iassy*, *Iász város* din Moldavia“; așa că povestitorii secuii amestecă pe *Ioharae* cu *Gyászváros*, adică cu Iaşii⁸⁹).

Dr. Ovid. Densusianu aruncă indoială asupra acestet etimologii şi crede că nu erau Cumanii așa de numeroşi prin oraşele Moldovei ca să poată da numele lor unui oraş ca Iaşii. Cumanii trăiau mai mult la ţară şi așa s'au contopit cu populaţiunea românească.⁹⁰)

§. 30. Cumanii erau înrudiţi de aproape cu Pecenegii. Limba lor era aceeaşi, cu mici nuanţe dialectale, şi amîndouă se apropie de turcă şi maghiară. Nimic mai natural că o dată ce s'a zis că *Iasz* e de origină cumână să se zică că este *peceneg*, adică că vechii *Iasones* = arcaşii au fost un trib de *Pecenegi*. Părerea aceasta o are Tomaschek; el afirmă că „oraşul Iaşi ne aminteşte

89) Géza Kunn „Relationum Hungarorum“ Claudipoli 1892, pag. 52. 74. nomen urbis *Iassy*, turc *Iaş*, hung. *Iászváros*. Explosiva linguală *jat* s'a schimbat în spiranta, ca în turceşte *jajgi*=sagittarius. Iar în Codex Cumanicus LXXXIV zice: *Iasygum Moldaviae*, *Cumanicorum memoria* in nomine principalis urbis hujus terrae *Iassy*, *hungaricae Iaszvaros*, et hodie videt. Vezi şi L. Şăineanu „Influenţa orientală asupra limbii şi culturii Romine“ în Convorbiri literare XXXV, Maiu, pag. 351.

90) Ov. Densusianu, Histoire de la langue Roumaine Paris Ern. Leroux 1901 I, 384 „cette étymologie (Iaşi, Iassy din yaasi, archer, la ville des archers, Kunn cod. cum. LXXXIV) comme beaucoup d'autres qu'on a proposées pour nous semble bien attaquant. Les noms des villes les plus anciennes de la Moldavie sont en général slaves et hongrois, ce qui concorde bien avec ce que l'histoire nous enseigne sur l'organisation municipale et en general politique de l'ancienne principauté moldave. Nous doutons fort d'autre part que des Cumans aient existé en nombre plus ou moins grand parmi les habitants des villes moldaves, la seule circonstance qui pourrait expliquer l'origine cumane d'une nom comme Iaşi; ils vivaient plutôt à la campagne, et c'est là qu'ils se fondèrent dans la population roumaine.

de existența Pecenegilor *hoarda Iasyhuban*, care trăia între *Sarat* și *Burat*⁹¹⁾.

Sarat și *Burat* este *Siret* și *Prut*, căci după afirmarea lui Constantin Porfirogenitul⁹²⁾, în Atel-Kuzu erau următoarele ape: *Varuh*, *Kuvu*, *Trulos*, *Vrutos* și *Seretos* „οἱ δὲ ποταμοὶ εἰσὶν οὗτοι... βαροῦλ, κουβοῦ, τροῦλλος, βροῦτος καὶ Σερέτος.

Identificarea acestor riuri nu e greu de făcut: *Σερέτος* este evident *Siretul*, *βροῦτος* este *Prutul*; *τροῦλλος* este *Turla*, numele ce și azi dău Turcii Nistrului; *κουβοῦ*—*κοῦφρις*=*Nipru*; *βαροῦλ*-*βροῦλ*, *βογροῦ*=*Bog*=*Bugul*; zis de Turci și azi *Baruh*—*Barik*=*curgător de departe*=*Boristene* (*Bori*+*stenis*. [*σθένος*=*tare*]).

Deci oarda Pecenegilor *Iasyhubani* trăia între *Siret* și *Prut* și au lasat urme în orașul de azi al *Iaşilor*. Așa crede *Tomaschek* și întru citva d. *Xenopol*.

Dar numai pomenind de *Atel kuzu* (ἄτελ κουζου), îndată ne ducem cu mintea la timpul când Ungurii au trăit pe aici înainte de a invadea în *Panonia*.

Ungurii au trăit până în secl. al V pe la laik, dincolo de *Urali*, când erau vinători de *zibeline* și pescari, cum scrie *İornandes* pe la anul 550. Între secl. VI—VII îi găsim la *Urali* și *Volga*; secl. VIII și IX la *Don-Nipru*, avînd șefi de triburi. Primul șef a lor a fost *Lebedia* (C. Porfirogenitul „De adm. Imp. cap. 38). Alungați de Pecenegi, Ungurii fug spre *Moldova* și se aşază între *Siret*, *Dunăre* și *valul lui Traian* (idem cap. 40). Acesta a fost *Atel-kuzu*. C. Porfirogenitul, care scrie la 949 cunoaște bine situația marginilor imperiului său, și iată ce ne spune de *Atel kuzu*: ὁ δὲ τόπος ἐν ᾧ πρότερον οἱ τούρκοι ὑπὲρ ἄλλον ὀνομάζεται κατὰ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἐκεῖσε διερχομένου ποταμοῦ Ἐτέλ και κουζου, ἐν ᾧ ἀρτίως οἱ πατζινακίται κατοικοῦσιν. (o. c. cap. 37).

Lebedias fiind chemat de *Caganul Cazarilor* și făcut *prinț*, lăsa ca *prinț* al *Ungurilor* pe *Almutz* și *fiul său*

91) *Tomaschek* „Zeitschrift für Ö. G. 1872 pag. 149 „die Stadt Iassy erinnert an das einstige dasein der Petschenegen horde Iasyhuban zwischen den Sarat und Burat“. Vezi A. D. *Xenopol* „Teoria lui Rösler“ în *Rev. p. ist. fil. și arh.* IV, 549 nota 5.

92) „De adm. Imp. Cap. 40“.

Arpad. În vremea aceasta Ungurii atacă Bulgarii lui Simion, avînd ajutorul lui Leon, împăratul Bizanțului. Văzîndu-se Bulgarii cuprinși între 2 focuri, cheamă în ajutor pe Pecenegi. Urmarea războiului a fost că Arpad își ia oardele și trece în Panonia prin nord, iar Pecenegii rămîn stăpîniți locului din Atel-Kuzu, anul 888 d. Hr.⁹³).

Iașii dar ar fi început a se croi ca oraș după anul 888, cînd Pecenegii devin stăpîniți locurilor din *Atelkuzu*.

De ce acum locul acesta între Siret și Bug se chema Atel-Kuzu? Géza Kuun crede că Atel-Kuzu este un cuvînt curat maghiar și s'ar traduce prin „inter flumina“ = „folyamköz“, căci *Atel*=flumen, (turc *itil, etel*) și *köz* „inter“.

Alții văd în *Atel*, numele lui *Atila* „qui Hungarico idiomate *Ethele* dictus est“⁹⁴). Iar un scriitor rus vede în *Etel-cuzu* numele apelor *Volga* și *Dunăre* care s'ar fi numit de Tataři și Turci „Volga cea mică“, de oare-ce *kuzu, kuz* însemnă pe tătăraște mic „kizic“, ceia ce pe turcește este *cuciuc*⁹⁵).

Din acest amestec de origini, e foarte greu de spus cît revine Ungurilor, cît Pecenegilor și cît Cumanilor. Ar urma însă că urzirile Iașilor să fi început din timpul dominațiunii acestor 3 popoare înrudite între ele, adică din sec. al IX-lea până la al XIII-lea, cînd Cumanii împinși de Tataři trec în Ungaria și în imperiul Bizantin. Cam pe această vreme pune Canonicul Pray începutul Iașilor, și anume cînd oardele Iașilor, bătute de Rușii de la Kiev de sub Olga fug în Moldova și de aci în Ungaria, lăsînd însă amintirea fugii lor tîrgului de mai apoi al Iașilor: „anno DCCCCLXV... Iassios cum Cumanis, Patzinacatis et Uzis in Moldavia, ac postea... in Hungaria sub Bella IV venerant“⁹⁶).

93) Amédée Thierry „Histoire d'Attila“. Paris 1874. Vol II, 198.

L. Dussieux „Invasion des Hongrois en Europe. Paris 1879. pg. 14. El zice: „Atel-Kuzu aujourd'hui la Moldavie et la Besarabie“. Iar vorbind de alcătuirea neamului Ungurilor zice că „Uziți (Iazyges), Cumanii, Kazarii și Ungurii au format națiunea Maghiară, pag. 12.

94) Ioh. Thwroz Cr. Hung. anno 1464.

95). „Начертаніе древней исторіи Бессарабін. генер. штаба. Бельтманомъ, Москва 1828 pag. 38 nota; Atel Cuzu (Etel Kuzu) от рѣка Етла (Волга) въ Дунаю, названн его малой Волгой; ибо слово малый по Татарски Кизүкь, по Турецки Күчүкь“

96) G. Pray „Disertationes „Vind. 1775. pag. 122.

§. 31. Eșind din cercul originilor cumane, găsim păreri autorizate, care zic că *Iașii* ar fi de origine Alană. La prima vedere ar părea stranie această părere, căci ce ar avea a face *Alani* cu *Iașii*? Cu toate acestea analizată mai de aproape această părere se va vedea că merită a ne opri asupra-i.

Asupra neamului Alanilor părerile sînt împărțite. Scriitorii slaviști îi fac slavî, alții îi fac germani, în orice caz *Arieni*. Amintiri de Alanî avem la scriitorii vechi, cari-i pun prin Caucaziî Asiatici.

Așa Strabon (Geografia VII. II. 2) crede că Alanî — el le zice Albanî — din Caucaz erau Cimerieni.

Acești cimerieni ar fi după istoricul evreu *Iosef*⁹⁷. coboritori din Gomor, fiul lui Iafet, cum de alt-fel crede și N. Costin în Cartea pentru întăiul descălecat (Let. 1². 52) punîndu-i acelaș neam cu Gepiziî.

Tacit (Anales VI, 34), le zice tot *Albani*, și că ar fi veniți din „Tesalia pe vremea cînd Iasone revine din Colchis „albani Iberique ferunt, qui se Thesalis ortos, qui tempestate Iaso..... Colchos repetivit“. Pliniu zice acelaș lucru: „Albani, ut ferunt, ab Iasone orti“ (Hist. Nat. VI. XV.); în altă parte îi confundă cu Roxolanii (IV, 12). Dion Casius (secl. II. d. Hr.) și Amianus Marcellianus (secl. IV) îi crede a fi Masageți (C. XXXI. 2. 12), ca și Nicefor Gregoras, cînd zice: „în anul următor, unii Masageți, din acei ce locuiesc dincolo de Istru (popular numiți *Alani*) trimet în ascuns solie la împărat (IV. 360).

Se zice de dinșii că pe vremea cînd Tit a dărîmat Ierusalimul și a tăiat 11 sute de Judei, *Alani Asiatici*, ce trăiau pe la Tanais și Meotida încă de pe vremea lui Alex. cel Mare ar fi devastat Media. Iar partea de *Alanî* din Europa întovărășiți cu Goții ar fi ocupat Tracia, Moesia și Panonia pînă în Iliric și Italia „quid de Europicis Alanis referemus, qui Gothis associati, non modo Thraciam, Mysiam et Pannoniam, sed Illyricum Italiam.. occuparunt“. (Bonfinius, Decada I, II, 31, rîndul

97). Iosef. Antiq. Iudaic. I, VI. 18; apud Emile Petitot, „Origines et migrations des peuples de la Gaule“ Paris 1894. pag. 33.

24.) Ei s'aũ întins și în Spania, care s-a și numit *Gothalania* „a Gothis et Alanis“, și de aici Katalani, locul luptei lui Alila (Ioh. Thwroc. Chr. Hung 1464).

În „*memoriae populorum*“ din I. Striterus, cetim că Alanii erau Goți și că aũ fost învinși de împăratul Grațian „*Alani gens Gothica* imp. Gratiano a Romanis vincuntur (vol. I. 55. nota b). Ei trec Rinul cu Vandalii „cum Vandalis Rhenum transeunt, tractis în societatem Alanis, *natione Gothica* (ibid. I, 276), se unesc apoi cu Vandalii și sint siliți de Romani a se stabili prin s. V. „anno 468“ în societate „cum Vandalis conjuncti...et a Romanis în societatem adsciti“ (id. I. 294, 535); saũ: Romani, Sciros, Alanos et alios quasdam gentes Gothicas în societatem adsciverant (IV, 337). După Stritterurs, Alani, Albani, Massagetæ sunt Goți, deci Germani; ei trăiau între Caucaz și Marea Caspică „a Caucasio monte usque ad mare Caspium et portas Caspicas“.

Era un popor viguros și războinic „*viri fortissimi et bellicorum rerum peritissimi*“. Ei fabricau *loricas optimas*, aveaũ arme de aramă, care se chemau alalice „*alanica nominantur*. Limba lor era păstorească „*lingua utuntur peculiari*“. Supt Pompeiu și Mitridat ei aũ fost lăsați în pace (Vol. IV. 396).

Între barbații lor mai însemnați avem pe un γωαρς τς αλανς (an. 414), iar pe la 457 găsim pe „*τοῦ ασπαρος*“ „genere alanus erat“ (Idem vol. IV; 337, 397). Se mai pomenește de alți șefi de triburi: *Mocan* (μωκαν) pe la lacul Meotid circa paludem Maeotidem, și *Azia* (Ἀζιας) pe la porțile Caspice „ubi sunt portae Caspiae“ (idem IV, 397). Iar dintre hotarele țării lor era unul numit Buchloun „*buchloun vocatum*“.

Nu trebuie a trece cu vederea și părerea Slaviștilor, care se silesc a vedea în Alani niște popoare slave, sarmate.

Așa P. I. Schaffarik în scrierile sale: *Über die Abkunft der Slawen*“ Ofen 1828 și „*Slavische Alterthümer*“ zice că Alanii aũ fost emigranți mezi, așezați mai înlăuntru între Don și Marea Neagră și apoi întinși în Dacia și Ungaria (*Über die Abk. d. Slawen*“ I. 29).

L. Paris traducătorul francez al Croniciei lui Nestor

(Paris 1835. II, 2 nota) aduce părerea lui Lomonosoff că Alanii sînt Roxolanii, deci Slavi rude cu Sarmatii.

Deosebirea stă în aceasta că Alanii și-au păstrat numele, pe când Roxolanii și-au luat numele după localități: *Aorces, Roxani, Roxolani-Rusi*.

Prin secl. I după Hristos Alanii Sarmatii se întind de la Volga spre Dnipro, și încep lupta cu Vanenii și Iotunii (Schaf. Sl. alt. I. 346). Mai precis este Schaffarik cînd zice: „Prin numirile de Alanii (Asen, osen) se înțelege ună și aceeași rasă sarmatică. În izvoarele chinezești, grecești, latinești și arabe li se zice Alani (Vansai, Allana, Alanlis, Vlan, Alan), iar în cele slave, armene și scandinave li se zice *Asi, Osi* (id. I. 356).

Deci *Alanii* din izvoarele sudice sînt același popor cu *Asii* din cronicile rusești ⁹⁸). Cel mai vechi izvor e cronica călugărului Nestor din secl. XI-a.

Cronicarul Nestor ne spune că în 6473 (695) a mers Sviatoslav contra Cazarilor. Cazarii se sculase împotriva-i cu toți Caganii și Chinejii lor. Dar au fost bătuti și cetatea lor Belovej a fost luată. Apoi a bătut pe *Iasi* și *Casoghi* și s'a întors la Kiev ⁹⁹).

De țara *Asilor*, ori *Iasilor* ne vorbește și Cronica turcească a lui Kemal Pașa Zadeh, unde se amintește de hanii din Chipciac și Crimea, și că Gengis a lasat fiului seú Gingihan țara Chipciacului, țara Bulgarilor, a *Asilor*, a Rusilor și a Neugrilor. Urmașul lui Gingihan. *Juja* moare în Crimea, și din zarva dintre fiu cîștiga Bereket han, care fundează orașul *Serai* în Crimeia, convertește la islamism pe Tatarsi și se bate cu Hulagu în 661 ¹⁰⁰).

De această țară a *Asilor* vorbește Riccardus că e

98). Dans les ebroniques russes, les Alains sont designés sous le nom de lassy. Kondacoff, Tolstol si Reinach „Les Antiquités de la Russie Méridionale“ Paris 1891. Pag. 439 „eosque (Alanos) scriptores russici Jassy nominant“ ;—Géza Kuun Rel. Hung. 57 | 83.

99) *Бѣлѣто ±Сѹгъ идѣ Свѣтославѣ на Козарѣ. сѣкъшавѣше же Козарѣ изидоша противоу ехъ князѣмъ своимъ каганѣмъ и сѣстъпниша сѣ бити. ѿ бѣлѣши брани одолѣ свѣтославѣ Козарѣмъ ѿ градѣ ихъ Бѣлѣвѣжижъ князѣ, Шѣсы повѣди и касогѣ ѿ приде къ кыпчѣкоу* Letopis Nestora in Mon. pol. historica de Aug. Bielowski. Lwów 1864. I. 609.

100). Histoire De la Campagne de Mocacz par Pavet de Courteille Paris 1859. pg. 77 și 179,

o țară unde trăese la un loc creștinii cu păgini și că sînt atîția duci cîte orașe (ubi christiani et pagani mixtim manent; quot sunt ville tot sunt duces (apud Comes Geza Kuun Rel. Hungarorum cum oriente“ Claudipoli 1892 pag. 57).

Țara Alanilor (Iașilor) se întindea la Nord pînă la *Don*, care pe limba *Osilor*, urmași ai *Așilor*, ar fi însemnînd *apă, rîu*.

Același lucru ni-l spun și istoricii Ruși de mai apoi. Așa Tadeu Bulgarin în scrierea sa Россия (Petersburg 1837) vorbind de țara Goților numită *Asaghia*, sau *țara Asilor* zice că e cunoscută Sloveanilor sub denumirea de țara Iașilor încă de prin secolul X-a¹⁰¹).

După istoricii și geograful ne dau o țară a *Asilor* în Caucaz. Așa Vivien de St. Martin ne dă pe Alani în secolul XIII în Caucaz și în paranteză scrie *Ases*.¹⁰² (Alains=Ases). Asemenea Tadeu Bulgarin în hărțile ce întovărășesc istoria sa a Rusiei pune în secl. X pe *Pecenegi* că ocupă Transilvania, România, Basarabia, de la Nipru pînă la *Don*; pe *Cazari* că ocupă locul dintre *Don* și *Volga* pînă la *Astragan* (Atel). iar *Ясы*=Iași și *Casoghi* prin Caucaz.

În țara Iașilor năvălește în 1176 prințul Iaropolk Wladimirovici; iar în 1318 prințul Mihail din Tver a fost omorît în apropiere de orașul Dediacoș pe cursul rîului *Sundgea* „unde se ajunge după ce s-a trecut *în alții munți ai Iassilor* și ai Cercasilor aproape de marea poartă de fer *Vladicavcas* (apud. Condacoff a. c. pag. 446)

§ 32. Din cele spuse de Alani (*Iași*) ar reeși că din trunchiul lor s-au desfăcut rînd pe rînd mai multe drîmbe de oameni, cari au înaintat în Europa pînă prin Italia și Galia, și potrivit locurilor au suferit influențe

101) Страна, обнтаемая готами, упоминаемая въ Сагахъ, подъ именемъ Яссагима, или Страною Яссовъ, извѣстна была и Славянамъ подъ названіемъ земли Яссовъ даже въ десятомъ вѣкѣ. (I. 175).

Ca notă aduce fenomenul fonetic că în l. rusă *a* se deschide în *ia*=Я Ex, азъ=язъ

102) Atlas historique par Vivien de St. Martin Paris, 1874.

deosebite, contopindu-se în masa popoarelor germane, cu care se înrudeau. Resturile *Asilor* rămași în Caucaz se vor fi găsim și astăzi, căci la poalele acestor munți și astăzi se vorbesc sute de graiuri, dovada de infinitatea popoarelor ce au trecut și rămas pe acolo.—Ar fi îndrăzneț lucru a crede că din drîmbele de Alani, care se găsesc în Caucaz încă prin secl. X—XIII să se fi întemeiat tîrgul Iași, căci ar fi un caz unic în explicarea originii unui tîrg din Moldova. D-l Onciul aducînd pasajul din *voscrenskaja leatopis* (VII, 240), face nota următoare cînd vorbește de *askyi torg* (Iași): „tîrgul Asilor sau Iașilor, neam alan de lingă Caucaz, venit în Moldova pe timpul stăpînirii tatare“¹⁰³). Dar cu părerea d-lui Onciul am încheiat definitiv seria părerilor emise asupra originii Iașilor, și e timpul de a ne formula și noi părerea asupra acestor origine.

III

§. 33. Pentru a răspunde la întrebarea pusă la începutul studiului nostru asupra originii Iașilor, trebuie să vedem extensiunea teritorială a numirilor de Iași, atît în țară, cît și în țările megieșe, căci numai așa ne vom lămuri mai bine asupra împrejurărilor, care au putut motiva nașterea și întemeierea atîtor localități cu numele de Iași.

În Marele dicționar geografic al Romîniei găsim următoarele localități cu numele de Iași, afară de orașul Iași, foastă Capitala Moldovei; 1) *Iași*, sat de-a stînga Jiului, jud. Gorj, plasa Ocol, face parte din com. Romînești; e udată de Jiū și Amaradia; vine în șes și are 220 familii; 2) *Iași* cotună din com. Iași cu 525 suflete; 3) *Iași*, trup de moșie nelocuită, pe valea Calniștea, com. Stramba mare, Jud. Vlașca, proprietatea d-lui Em. Grădișteanu; 4) *Iași* pădure pe coastele văii Iași în Vlașca; 5) *Iași*, vale în Vlașca, ce ese din câmpul Iași și se scurge în Calniștea¹⁰⁴).

Noi credem bine informați pe autorii marelui dic-

103). D. Onciul „Originile principatelor romine“ Buc. 1899. pag. 233.

104) G. I. Lahovari „Marele dicționar Geografic al României“ București 1901. Vol. IV, 26—28,—Indice alfabetice al c. rurale și urbane din România. 1897.

ționar; dar răsfoind pe bătrînul Frunzescu¹⁰⁵⁾, am mai găsit: 6) *Gura Iașului* locuință izolată în jud. Romanai, pl. Olteț, colună cu comuna *Morunglav*; 7) *Valea Iașului*, sat în jud. Argeș, plasa Argeș 8) *Valea Iașului*, pădurice de 20 pogoane lângă satul cu același nume.

Cum se vede, denumirea de Iași o întîlnim în 5 județe cu totul îndepărtate unul de altul: *Romanai, Argeș, Gorj, Vlașca și Iași*, și se dă la orașe, sate, văi, păduri, moși etc. și că vine mai des în Muntenia de cît în Moldova.

Dacă trecem în țările megieșe vom găsi localități cu acest nume în Polonia, Rusia, Ungaria și Bulgaria; deci mai multe în țările slave.

9) *Iasena*, sat în Bohemia cu 1062 locuitori Cehi.

10) *Iasenitz*, sat în Steffin, Pommerania cu 460 locuitori.

11) *Iaszyel*, sat cu biserică parohială, în diocesia Cracoviei¹⁰⁶⁾.

12) *Iasenecia*, cetate „arx capta et incensa” despre care vorbește Ioh. Crist. Wagner.¹⁰⁷⁾

13) *Iász-Bérény*, la 45 kilom. spre Est de Pesta, are 22000 locuitori, și e capitala districtului *Iazygia*, locuit se zice de Cumanii în secl. al XIII-lea cu 70000 locuitori. În orașul *Iász-Bérény* se zice că s-ar fi păstrind resturile lui Atila, cum zice Catona¹⁰⁸⁾. Despre acest *Iasbrin* găsim o complectă notiță în Bizozeri, că e o cetate pe apa Zagyuva, că în 1594 Mai I a fost o crîncenă luptă între Creștini și Turci sub comanda lui Tiessempasch;

105) D. Frunzescu „Dictionar topografic și Geografic al Romîniei Buc. 1872, sunt Vocab.—Vezi Dictionar Cihac. s. vocab.

106) Ioannis Dlugosz „Liber beneficiorum diocesis Cracoviensis” 3 vol. Cracoviae 1864; aici se aduc mai multe localități cu numele pe *Iasen*. Dr. R. Fr. Kaindl în Etnographische Streifzüge in der Ost-Karpaten. Wien 1898, vorbind de Huțuli și Boikii din satele Maniana, Preslup și *Iasieni*, aduce cuvintele: bundă, cojoc, petec, șapcă, ciobote, tașcă, fustă, toate românești, ceea ce arată că sînt românii pe acolo.

107) Ioh. Cr. Wagner „Delineatio provinciarum Pannoniae et Imperii Turcici in Oriente”. Noriberg 1684. pag. 305 b. (Editia 1554 pag. 448). Tot acolo vorbind de orașele prădate de Matei Corvin în Potonia submuntană amintește de *Iaslaum* (p. 406 b).

108) Katona „Hist. Hung.” I. 195, dubitari non potest, principem Attilae regiam cis Tibiscum et verosimiliter circa Iász-Bérényum“.

că Turcii au fost zdrobiți și pașa lor a părăsit Iasbrinul ¹⁰⁹⁾.

În diploma lui Ladislau din 1284 se vorbește că un Hekkul, cetățean din Gwylnichbania, căzînd la mila regelui i s-a dat voie de a aduce oameni și a-și face sat la drumul ce duce de la *Iasi* la Scepus (de Iaszo în Scepus), pe unde era șleah vechiu „ad quondam viam antiquam, quae transit de Iaszo în Scepus“. (Ioannes Bardosy „Moldavensis vel Szepiensis“. Posonii 1802 pag. 73).

14) *Iaszin* în Maramureș, care după Rösler a servit ca denumire orașului Iași din Moldova, după descălecarea. (Rösler „Romänische Studien“ Leipzig 1871. pag. 344).

15) *Iasenovo Kale* [în Bulgaria spre Târnova, despre care C. Jirecek ¹¹⁰⁾ zice că și vine de la *iasen*; *fraxinus*, *esche*.

16) *Iasy Korija* în Rodope.

17) *Iasy-tepé* în Provadija, la sud de Dobrogea.

Fața cu atît de variate denumiri moderne imprăștiate pe tot întinsul, pe unde se găsesc popoare slave nu se poate să nu se nască întrebarea naturală pentru orîcine că între *Ias-ena*, *Ias-enitz* din nord și între *Ias-enova*, *Iasy* din sud, *Iașii* din Moldova și *Iașii* din Muntenia sa nu fie o verigă în lungul lanț al denumirilor topografice.

§. 34. Dacă însă extindem cercul cercetărilor și mai din vechi, vom găsi că numele de *Iasi* să dădea și la alte localități prin Tirol și Dalmația veche, prin Asia Mică suindu-ne dar și mai sus cu cercetările.

18) *Ias*=*saffina*, oraș locuit de Sabini, adică Sabelli, *jaculatores*, *arcași* ¹¹¹⁾

109) Sempl. Bizozeri „Notizia de regni d'Ungeria“. Bologna 1686 pag. 146: „Iasbrin (comitato Zolnocense), è un forte Castello, alla destra del fiume Zagyuva, vicino al quale successe un famoso conflitto tra Turchi e Cristiani, guidati dal Tiessempach. l'anno 1594, al primo di Maggio, nel quale rimasero i Turchi affatto sbaragliati, abbandonando il campo et insieme Iasprino, dal quale il Presidio fuggi“.

110) C. Jirecek „Das Fürstenthum Bulgarien“; Wien 1871 pag. 7. 447—462.

111) Emile Petitot „Origines et migrations des peuples de la Gaule“ Paris 1894 pag. 181, care aducînd un citat din Silv. Italicus IV, 219, leagă numele de Sabini, Sabelli, de numele Sabinic al zeului Marte. *Sabus*; „curis est Sabina hasta“; sau „hic saffina dives lactis“ [VIII, 460].

19) *Iasae aquae* i. d. Toplicae in Croatia. Deși nu nu le găsim figurând în Tabula Peutingeriană, *apele Iașene*, ca localitate balneară, vin foarte des în inscripțiile romane ale timpului. Așa la Daruvar s'a aflat o piatră cu inscripția următoare:

Divo

Commo   adică „divo Luc. Aurel. Commodo Caes.
Do. res. pu,   patri patriae has termas dedicavit res pu-
blica. Ia   blic. Iasoru.
soru

Despre această inscripție, pe care Mommsen o aduce sub No. 4000¹¹²⁾ că s-ar fi găsit la *Csapl*, zice că i se pare curios genitivul *Iasoru(m)*, de aceea se îndoiește de lectura ei, aducând afirmarea lui Taube¹¹³⁾, și o altă inscripție adusă sub No. 4121¹¹⁴⁾ care s-a aflat la băile termale de la Varasdin în 1742, la Toplice în Slavonia și în care se cetește *aquae Iasae*, arse de foc și restaurate de Flavius împarat:

„Imp(erator). Caes(ar). Fl(avius). Va'(erius). Constan-
tinus. Pius. felix. maximus. Aug(ustus). Aquas. Iasas.
olim. vi. (i)gnis. consumptas. cum porticibus. et. omnib(us)
ornamentis. ad. pristinam. faciem. restituit....“

Iar în nota ce întovărășește inscripția Mommsen zice că apele Daruvariene, erau pe vremea romană ale *Iasilor*, și a fost chiar o republică a Iasienilor, care își avea capitala la *aquae Iassienses*. De acești Iasieni, care cultivaū pământul vorbește și Pliniu (3, 25, 147), și Ptolemeu (2, 14, 2), că erau în mijlocul Panoniei Superioare, către orient. Aici s-a dat diploma lui Domițian către Frontoni Iaso¹¹⁵⁾. Acest Domițian purta numele de

112) Th. Mommsen C. I. L. III. 2, 508.

113) Taube „Beschreibung Slavoniens 1778, 3, 41, dă numele de *Thermae Iasorvenses*.

114) C. I. L. III. 1, 523.

115) Th. Mommsen C. I. L. III. 507 „Ager inter Dravum et Savum a finibus Pannoniarum ad Sisciam, Aquae Daruvarienses quae nunc sunt quasque Balissenses vel Balizas appellatas esse, aetate Romana intelligitur ex itineralio, si quidem fides est titulo No 4000, non solum *Iasorum* olim fuerunt (quamquam *aquae Iasienses* non hae sunt, sed *Varasdinenses* Nr. 4121), sed fuit etiam *republica Iasorum*, quae caput quoddammodo ibi haberet. Degebant igitur *Iasi* sive *Iasii* in agro a Varasdino Daruvarum, quod conciliare cum Plinio (3. 25. 147.), cum ait Dravum defluere per Serretes, Serriapillos, Iassos, Andizetes, non potest cum Ptolemaeo (2, 14, 2), qui Iassios collocat in Media Pannonia superiori orientem versus-Adde diploma Domitiani infra edendum datum Frontonis sum. f. Iaso.

Iasdius cum se cetește în inscripțiile romane ale timpului¹¹⁶).

Maî toți geografi vechi pun pe acești *Iasi* în Panonia de sus sau de jos. Așa Dr. Iulius Iung¹¹⁷) enumeră aceste popoare în Panonia : Azalii, Boii, Stardiskii, *Iasii*, Breuci. Ioannes Majorsky înșiră acestea : Biephi, Buri-diensii, Cotensii, Albocensii, *Iasii*, Postulacensii și Sinsii¹¹⁸). Albert Forbiger înșirînd popoarele din Panonia sud Dunăreană zice : Boii, *Iasii* sau *Iassii*, unul din cele maî însemnate popoare, care s'au așezat lingă cele 2 lacuri mari ale Ungariei, sau ceva maî la sud lingă Drava. Reichard le caută maî la sud între Sava și Drava și le dă orașul *Iasyka* de capitală¹¹⁹).

20) *Iasus Cariae* (Ἰασσός, πόλις καρίας), *Iasum oppidum Cariae*, atîrna de cetatea Plarassa Aphrodisias, împreună cu alte 4 orașe : Euromus, Pedasus, Bargylis, și *Iasus*¹²⁰) către anul 188 d. Hr.

Orașul Iași venea pe golful *Iasius* „sinus *Iasius*“ λώκων ὁ Ἰάσιος, golfo di Milasso, pe turcește *Assem-Kalasi*¹²¹), și avea în față insula *Iasos*, din marea Egee „in insula ejusdem nominis sita erat *civis Iassensis*¹²²). Tot acolo găsim promontoriul *Iasonium*, și „mons *Iasonius*“ în Asia Sud-ostică.

116) Th. Mommsen C. I. L. III. 1. 179. „C. *Iasdius*“ No. 952 ; „*Iasdius Domitianus*“ No. 797, 798 ; cf. Heuzen 6719, 6720 ; Neigsbauer „Bull.“ 1848 pag. 188, găsim și nume de femeî *Ias*, No. 2613, 3299 ; *Iasus* D,XXXIX,XL,XLI, M. Sentili Iasi etc. Vezl și Dr. Iulius Iung „Roemer und Romanen in der Donauloendern“ Innsbruck. 1887, pag. 127, nota 5. Idem „Die romanischen lentschaften der Roemischen reiches“. Innsbruck 1882, pag. 254. vorbește de *aquae Iasae* și *die Iaser*. Iar în seriarea sa „Fastes der Provinz Dacien“ Innsbruck 1894 pag. 34. Dr. Iung aduce că *Iasdius Dometianus* era fiul lui *Iasdius* legat în Siria, Phenicia, și avea de frațe pe *Iasdius Aemilianus*, pe la 241 d. Hristos.—Cf. M. P. Katansich „Istri adcolarum geographia vetus“ Budae 1826. I, 360. 361, 379).

117) Dr. Iul. Iung „Grundriss der Geographie von Italien und der orbis Romanus“ München 1897. 131, die Iasser, die hentigen Warasdiu bis Daruvar Wohntus“.

118) Ioannes Majorsky „Euchiridion antiquae Geographiae“ Budae 1831 pag. 82.

119) Alb. Forbiger „Handbuch der alten Geographie“ Leipziger 1848, III, 469 die *Iassii* (Ἰασσιοί)“.

120) Walter Henze „De civitatibus liberis quae fuerunt in provinciis Populi Romani“ Berolini 1895, pag. 54.

121) I. Majorska. Enchiridion pag. 268. Lucae Holstenii „Notae et castigations in Stephanum Bizantinum de urbibus“ Lugdunii 1692. Stephani Bizantini „de urbibus“ Lugduni 1694. Pomponii Melae „de situ orbis“ I. 16 „trans Halicarnasson illa sunt : litus Leuca, urbes Myndos, Caryanda, Neapolis, sinus *Iasius*, et Basilicus. In *Iasio* est Bargyles“. Ptolomeu II. 2. 9 ; V. 7, 6 ; II, 15, 2. «Ἰασσός καρίας, Ἰασσός ἀρμενίας, Ἰάσσιοι».

122) Ephemeris Epigraphica, Roma 1884, V, 623. „vil. *Iassi* „restituit“ No. 1463.

Diodor de Sicilia zice că *Ias* se numea Ahaia, la care traducătorul din 1743 zice în notă: „numele de *Ias* s'a dat Ahaei; cum însă erau două: una în Pelopones și alta între Pelopones și Macedonia, în cartea XII, se vorbește de aceasta din Macedonia¹²³).

§ 35. Nu vom trece cu vederea fără a aminti că *Ionía* se chema *Ἰᾶς*, dialectul ionic se zicea *ἰας διάλεκτος*, că eroul Argonauților era *Iasone* „ἰασών“¹²⁴); și că dar cu cil întâlnim mai multe și împrăștiate denumiri de locuri și oameni cu forma *Ias*, *Iasi*, *Iasius*, *Iasus*, *Iaso*, *Iason*, cu atita ne dăm samă mai puțin asupra senzului primitiv ce a putut să aibă acest cuvânt; nenumerirea e și mai mare cînd alăturăm cele ce cetim în Ducange, unde sub numele *Ias* ni se aduc cuvinte, care însmamnă: *iapă*, *oae*, friguri de lapte, etc.¹²⁵).

§ 36. Slavii, Germanii, Latini, Grecii, toți fac parte din rasa arică, și dacă găsim această denumire de *Ias* la toate aceste popoare împrăștiate în timp și spațiu, este că toate au avut și au un substrat primitiv comun, și aceasta e *cel aric*.

Tălmăcirea cuvîntului *as*, *ias* prin radical aric se impune, și ar fi un nonsens a-l căuta tălmăcirea prin radiale turanice. După știința maghiară în cuvîntul *ias*, *i* ar fi rădăcina și *as* sufixul (j+asz=arc+aș); după tălmăcirea arică *as* e rădăcina, iar *i* e creșterea vocalei din rădăcină, creștere proprie limbei slave vechi și nouă (ad=īad; az=īaz; as=īas etc.).

§ 37. Noi rostim azi *Eș* (Єш), și scriem *Iași* (יאשי, אש) și legea fonetică ne arată că aici *e* este sunetul mijlociu în care s'a rezolvit diftongul *ia*; deci *Eș* este *Iași*¹²⁶). Nu în puține tipărituri bisericești din secl XVIII găsim tipărit Єш și Δш, Δшъ și Ишъ.

123) Diodor de Sicilia „Historia Universalis“, trad. française par l'abbé Terrasson, Amsterdam 1743. III, 252.

124) Suidas „Lexicon“ II; s. v; Alexandre „Dict. Grec-Français. s. V.

125) Du Cange „Glossarium m. lat. III, 749: *Iassia*=equa (duae *Iassiae* ad trahendum vineam, anno 1287);—*Ias* vel *Iau* (se chantei li *Ias*);—*Iassile*, *Iassium* (quod in eo jacent pecora, anno 1341).—*Iassina*=puerperium (*Iassineria* mulier qui jacet ex puerperi) anno 1483.—*Iassium*. ovile: provincialibus (situm in loco de Alpihus prope magnum *Iassium*) anno 1460.

126) Legea comodității graiului cere ca grupe vocalice ori consonantice a căror articulare e în extreme să se resolve în sunetul mijlociu. Așa *au*, din *au venit*, s'a făcut în graiu *o*, *o venit*; *ia* din *ia-l a ajuns* e, e-l; tot așa grupul *cl* și *gl*, au ajuns *K* și *r*; glandă=ghindă clamo-chem;

De ce acum avem pe ș în tulpină? și de ce cuvântul are forma pluralului? Obiceiul ce iaū unit de a da forma singularului: *Iașul*, *Iașului*, e o influență a înțelesului asupra formei. Ș din *Iași* vine din influența unui *j* asupra lui *s*; cum se și găsește scris Ꙗси *Iasi*, *Iasiorum*; Forma veche a cuvântului e *as*, cum îl și cetim în vechea geografie slavonă din secol al XIV-lea „*as+kii torgx*“¹²⁷).

Schimbarea lui *s*+*j* în ș se întîmpină și în l. slavonă, așa că se prea poate ca primenirea lui *S* din *Ias* în (*Iași*) să fie și o rostire slavă, împrumutată de Romîni¹²⁸) și că nu organul romînesc să fi frămîntat aici în specie schimbarea lui *s* în ș, ci schimbarea să se fi operat în gitlejul slavului, de la care Romînul să fi împrumutat-o, redînd-o după cum a auzit el rostindu-se cuvîntul, care în acest caz se îmbina cu un fenomen des obișnuit în vorbirea romînească a schimbării lui *s*+*i* în ș.

§ 38. Cuvîntul *Ias*, vechiū *as* ne duce la sanscritul *as*, *asi*—lance, lat. *gladius*, *ensis*, cu o nasală interpusă. Dar înțelesul de *ensis* ce-l are cuvîntul *as* e mai nou; sensul mai vechiū al cuvîntului *as* era de *jacere*, *prohicere*=asvirlire, aruncare; și sensul primitiv a fost acela de *fraxinus*, cum se și găsește la toate popoarele nordice ale Europei, căci iată ce zice A. Pictet¹²⁹): „Numele frasinului coincide în toate limbele din nordul Europei: vsl. *iasica*, rus *iaseni*, pol. *iesion*, bulg. *osenu*, ill. *jasen*, litv. *iusis*, *osis*, anglsax. *aesc*, scand. *askr*, altdeut. *asc*, irland. *oinsean*, *oinseog*, *uinsean*, pro

etc. Greșește dar Gerghel, cînd zice că e o proastă modă a scrie *Iasi*, *Iassy*, în loc de *Ieși*, care ar fi forma cea mai corectă (*Zur Geschichte Siebenbürgens*“ Wien 1892 p. 25. nota). Rostirea *Iași* e veche; așa în Quelen zur Krönstadt (11, 1898) pag. 228 ni se aduc mai mulți oameni din *Yesch*: *Domina*, *Vașco*, *Marie*, *Yon*, *Nyculla* etc. prin 1530 Mai 25.

127) Forma *aschii* e. slavonă, cu sufixul adiectival slavon, așa de des întrebuintat în l. rusă: *kievskii*, *Moscovskii*, *Odeskii*, *Iscariotskii*, etc. L. romînă întrebuintează rar sufixul adiectival, și preferă perifriza cu *de*, în loc de sufixul *os*, *osă*. Scriitorii vechi de hrisoave obișnuiau mai des forma nominală *u Ias*, *u Iasoh*, *vă Guso*, *vă Husoh*, etc.; nu arareori însă găsim întrebuintată forma adiectivală cu *skii*: *Ilușkii Episcop*=Episcop Hușan; *Iașkii Mitropolit*=Mitropolit Ieșan; etc.

128) Cuvîntului slavon *as*—*ias*, *iasen*=*fraxinus*, îi corespunde în limba gotă *asc*, din care a eșit germanul de azi *esche*=*fraxinus*. Decî ș în rostirea *Iaș* (*Ieși*) nu poate fi luată ca un fenomen specific romînesc.

129) A. Pictet „les origines Indo-Européennes“. Paris I, 257.

oisean (lat. *ensis*, sanscrit *asi* din *as*. Grassmann. Pfl. n. 159, Fick. 562)¹³⁰.

Același lucru îl cetim și în marele dicționar etimologic al limbei germane de Fr. Kluge¹³⁰): *Esche*, aldeut. *asc*, mitdeut. *asch*, niederländ. *esch*, anglosax. *aesc*, ingles. *ash*, altnord. *ascr*; se înrudește puțin cu slavul *jasica*, litv. *iuisis*, dar nu și cu grecul *ὄξύη*¹³¹) fag, nici cu lat. *aesculus*, gorun.

Cuin se vede, grupul de nord al limbilor europene, a păstrat neatins cuvântul vechiu aric, cum și noțiunea mai arhaică, ceia ce arată că popoarele de nord intrând mai târziu în curentul civilizațiunii au păstrat mult timp caracterul arhaic al limbei vechi arice, ceia ce ne dovedește cu prisos și gramatica germană și cea slavouă.

Grupul de sud greco-latin, chemat la o stare de cultură mai înaintată încă din vechi timpuri, a pierdut mai curînd multe din arhaismele limbei arice și în lexic și în gramatică; de aceea în specie aici nu ne redă exact noțiunea arică nici a cuvîntului *as*, *asi*, nici a practicei legate de lucrul, pe care îl numia acest cuvînt.

Am văzut că cuvîntul *as*, *asi* a însemnat la început *frasin*, (lat. *fraxinus*, ital. *frassino*, Cat. *fraxe*, alban, *frașën*, *frașër*, fr. *frêne*, vechiu *frêsné*, span. *fresno*, port. *freixo*, *fresco*), mai apoi a exprimat ideia acțiunii de-a *arunca*, a *asvârli*=jacere, proiectare, werfen; și la urmă de tot noțiunea de *lance*, (*ensis*), *arc*, *săgeată*, (sanscrit *asa*=arc; *as*=jacere, *asanâ*=săgeată, *astra*=armă de asvirlit săgeți¹³²).

Grecii ne redau ideia de *frasin* și *lance* prin cuvîntul *μελία* (lance și frasin) căci *ὄξύη* însemnă *fag* și *lance* făcută din lemn de fag, ceia ce arată că în lumea veche lăncile se fabricau din 2 esențe de arbori, din frasin și din fag, cum mai apoi și din brad (*abies*) sau din gorun (*aesculus*).

130) Friedrich Kluge „Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Sprache“ Strasburg 1889.

131) Alexandre „Dict. Grec-franc. ὄξύη, as (ἴ) fag, sulită făcută din fag, lance.

132) Georgius Goetz „Glossae latino graecae“. Lipsiae 1888: fraxinus, μελίατο, δένδρον ἐπιστεν, ἀσπερι πριεταί μανήσεται; Sagitta, βελος, Saggittarius, τοξότης.

Cu drept cuvînt observă Pictet că aici arborele a dat numele săgeții; iar nu săgeata a dat numele arborului. E un fenomen de metonimie, numîndu-se lucrul după materia din care e făcut, și apoi generalizîndu-se la ori-ce alt lucru făcut din altă materie. De pildă la început *ensis* (sanskrit *ansis*) a însemnat lance făcută numai din lemn de frasin, ca și *μελία*; mai apoi ajungînd a se face lănci, săgeți și din alte lemne, cum de pildă din *fag*, din *brad*, din *gorun*, ori din *stejar*, s-a numit tot *ensis*, fără a avea raport cu felul copacului din care se facea săgeata, sulița, și așa în latinește s-a generalizat sensul lui *ensis* la ori-ce lance, sabie, uitîndu-se sensul primitiv material și păstrîndu-se numai acela al obiectului fabricat. În grecul *μελία* se păstra conceptul materiei din care se facea lancia, *frasinul*, limba greacă fiind mai concretă în termeni de cit latina care e mai abstractă.

Fenomenul acesta se observă și în sanscrită. Pictet ne aduce pe *asana*, asvîrlire, *asa*, arc, *asanâ*, săgeală, *astra*, instrument de asvîrlit săgeți. Dacă luăm ca sub denumirea de *as* se înțelege nu numai frasinul ca copac, ci mai mult partea terminală, crengile, care puteau fi rupte și asvîrlite ca săgeți, prin o tranziție de la tot la parte, cum și de la materie la obiectul fabricat s-a putut căpăta noul înțeles derivativ de *săgeata*, și *arc*, cum ne întîmpină în cuvîntul got *asti*, ramură, sanscrit *asta*, asvîrlitură, săgeată.

§ 39. În adevăr studiind calitățile frasinului îl vedem că întrunește condițiunile superioare stejarului și bradului în fabricarea diferitelor instrumente. Densitatea lui e mare (între 680—800 kgr. metru cub), vine al doilea după stejar. E rezistent și neted, căci are unsoarea lui care îl face bun pentru arcuri, săgeți, obade, roate, etc.¹³³). Bergomensis vorbind de *fraxinus* zice: ¹³⁴) „genus

133) G. C. Stănilescu „Tehnologia materialelor“. Iași 1894 pag. 30.

Frasinul are densitatea între 670—800 kg. metru cub. Vine imediat după carpîn și stejar. Este mai flexibil și nu crapă așa lesne. El se lustruște bine dînd o culoare și aspect plăcut. Frasinul verde are lemnul cîlțos și se așchiază. Din lemnul frasinului se fac: spițe la roate, coșuri de trăsuri și furgoane, mobile, uși, ferestre în interior, neșuferind la apă și soare, căci se corogostește. Se mai fac: grindee la pluguri, boroane, cozi de ciocane, schelete și corzi la batoze; la parchete frasinul e foarte mult cautat; și e superior din toate punctele de vedere fagulul. Cf.

A. D. Popescu Buletin industrial 1903. pag. 174.

arboris, quod in fragosis locis (locuri cu ponoare) libenter nascatur“ se întrebuițază foarte mult la garduri și împletituri de nuele „à septum, munimentum, quod ejus arboris usus esset in sepiendo“. (A. Pliniu I. 16, 13). Cel mai bun cunoscător însă al calităților industriale ale frasinului e naturalistul Pliniu. El ne spune că frasinul crește în locuri umede „aquosis montibus“ că se lucrează cel mai ușor „obedientissima quocunque in opere fraxinus“, că lemnul de frasin e mai bun la săgeți de cit cel de alun „eademque hastis corylo melior“, că e mai ușor ca cornul „cornu levior“, e mai mlădios ca sorbul „sorbo lentior“ și că se întrebuițază foarte mult la roatele carelor galice „gallica vero etiam ad currus flexibilis“¹³⁵). Tot Pliniu ne spune că crainicii lui Omer ca și Ahil aveau în mare cinste armele făcute din lemn de frasin „multumque Homeri praeconio, et Achillis hasta nobilitata“ (Ilias X, 428).

Cu cât ne ridicăm dar mai sus în viața omenirei, cu atita vedem deasa întrebuițare a armelor fabricate din lemn de frasin. Crengile de frasin erau grele la lemn, se puteau asvirli departe și deci răni pe dușman, erau mlădioase și se puteau încovoia; deci din frasin se putea face și arcul nu numai săgeata. Lancea de frasin era grea, rezistentă, nu se crăpa degrabă nici se așchia, calitate care nu le avea și nu le are nici un alt copac.

Iată de ce la toate popoarele europene de nord s-a păstrat mai mult timp cuvîntul vechiu, căci și starea lor de cultură fiind mai înapoiată au rămas mai multă vreme la uzul armelor de lemn, pe cînd cei de sud au cunoscut mai de grabă bronzul și ferul și deci și limba li s-a schimbat, mai ales după epoca omerică.

Vechile popoare goto-slave, între care nu erau deosebiri așa de mari ca între urmașii lor de astăzi, au adus cu dînșii numele dacă nu și practica instrumentelor făcute din lemn de frasin. Slavul *iasen* (ясень я), fraxinus, ca și goticul *asc*, păstrează pe sanscritul *as*,

134) F. Ambr. Bergomensis „Dictionarium semptem linguarum“ Patavii 1708 s. v.

135) C. Plinius „Naturalis historia“ Basileae 1554. lib XVI, 269, 270, 283....

asi, pe cînd nici grecul *μελία*., nici latinul *fraxinus*, nu ne spun nimic de cuvîntul sanscrit.

§ 40. Dar o întrebare ni se va pune: la ce slujesc toate aceste etimologii și tălmăcirii cînd avem a vorbi de Iași?

Iată la ce. Popoarele care au păstrat pe aricul *as*, Slavii și Goții, ei și numai ei au putut da locurilor nume de *Iasen*, *Iașă*, *Iasenova*; și mai ales Slavii, cari în părțile nord-răsăritene ale Europei, și în parte chiar în Europa centrală au dat nume la vechi localități, de și azi a dispărut pe acolo elementul slav.

Cine nu știe că *Buda* e cuvînt slavon, de și azi orașul e centrul Ungurizmului? Cine nu știe că *Berlin* e cuvînt slavon, de și azi orașul e inima Germanizmului? Slavul a avut pe lingă multe calități și slăbiciunea că s-a desnaționalizat lesne. Elementul german s-a desvoltat mult în dauna celui slav; iar noi Romînii cît element slavon n-am înghițit în extensiunea noastră etnică!

Țările romînești sînt așezate pe un vechiu strat slavon, care prin acțiunea înceată socială și politică și-a pierdut firea sa și s-a romanizat. Urme însă de acest vechiu element slavon dispărut avem în graiul nostru — ca lexic, cît și în toponimia țării.

§ 41. E de nețăgăduit că noi în toponimia țării avem un substrat ante-slav și ante-roman. Numele marilor ape, și munților înalți e nedezlegat pînă azi. Prin văile acestor ape au mișunat din vechi timpuri popoare, cari au dat nume în limba lor acestor ape. Numele dat de ele s-au păstrat din gură în gură de urmași și s-a transmis și la alte popoare, care au venit mai apoi. Așa noi Romînii am primit de la alții nume ca: *Dunăre*, *Prut*, *Olt*, *Nistru*, *Siret*, *Carpați*, etc. și nu ne dăm samă astăzi ce să fi însemnînd aceste cuvinte și ce popor să fi fost cel ce le-a botezat întîiu. Etimologia lor e grea de dat, căci ne-am sui la timpuri, despre care amintirea omenească se pierde.

Cu cît însă venim în văi mai înguste ca Bahlui, Bistrița, Prahova, Dimbovița, Moldova, Elan, etc., cu atîta numele încep a avea un înțeles, căci vin de la po-

poare în mare parte slave, care suite prin aceste locuri mai greu de razbatut, au venit mai târziu și au dat ele nume întiiu acestor locuri pustii și păduroase.

Omul din vechi nu s-a avîntat să călătorească de cît pe lingă țărmul mărilor; apoi s-a suit pe cursul apelor mari de tot, a fluviilor; apoi s-a mai ridicat pe cursul apelor mai mici, a rîurilor, făcîndu-și drum prin păduri; și hăt tirziu de tot s-a încumetat să locuiască cîmpia păduroasă, ori apele mici și prăpăstioase ale munților.

Slavii s-au vîrit prin aceste locuri tari. Ei ne-au dat o mulțime de nume, ca: Bistrița (repede), Prahova (colbos), cum și o mulțime de așezări de pe aceste ape.

§ 42. Dar vorbind de *Iași*, vine vorba și de pîrăul *Bahlui*. Numele unuia se leagă de al celuilalt și deci de la explicarea unuia va atîrna și cea a orașului.

D-l Hajdeu în al său *Magnum Etimologicum*, vorbind de *Bahlui*, îl leagă cu cuvîntul *balhui*, sinonim cu *mocirlă*, *nămol*. Și ca dovadă aduce un pasaj din un memoriu al învătătorului D. Vasilescu, în care zice: „Cînd balhuiul nu-i adînc, ci de 1—2 decimetri se cheamă *Șleaf*.”

Față cu acestea d-l Hajdeu se întrea: „nu cum-va *Bahlui* și *balhui* să fie unul și acelaș cuvînt, diferențiat printr-o nouă metatesă?¹³⁶”

Da; dacă *balhui* însemnă mocirla, mlaștină, apoi totdeauna în actele vechi ale Iașilor găsim vorbindu-se de *mlaștina Bahluiului*. Cursul lui, cel puțin în părțile Iașilor a fost o mlaștină. Acoperit tot șesul cu stuh, apa stagna în băltoage și așa a fost aspectul văii Bahluiului din vechi pînă cîtră începutul secl. al XIX, cînd a început a se secătui mlaștinele și a se întinde tirgul și pe Bahlui¹³⁷.

Dar nu numai *Balhui* însemnă mocirla, nămol, ci

136) B. P. Hajdeu „Magnum Etimologicum Romaniae” Buc. pag. 2339. Forma *Balhui* (*Balui*) o găsim și în doc. vechi latinești „ad ripam fluenti Balhoj” 1508. Noem. 5. C. C. Moisil „12 scrisori domnești din Bistrița” 1897.

137) Într-o cronică cetim s-au imprăștiat în *glodoasa vale a Bahluiului* și au tăiat Tatarii peste 20000 oaste pedestre rominească în 1658 (Uricar XXI, 117). „Casele din Beilic”. Primăria Iași. Arhiva dosar 52 pe anul 1833, fila 23, raportul lui Man. Dimacbi din 1803 Febr. 27.

chiar *Bahlui* asta înșamnă. În forma *Bahlui*, avem *lui* sufix și rădăcina *bah*. Rădăcina *bah* o găsim în atitea cuvinte ca *bahnă*, *băhnos*, *băhnesc*, *băhnire*, toate în legătură cu cehul *bahno*, înțeles de baltă, mocirlă, mlaștină.

Dar rădăcina *bah* o găsim în limba gotă *baki*, *bakki*, de unde germanul de azi *der bach*, ruisseau, pârâu, apă în general.

Iată ce cetim în Fr. Kluge¹³⁸): *Bach*, mhd. *bach*. (pl. *beche*), ahd *bah*. allsächs. *beki*, m. n. d. *beke*, nieder d. *beek*, gotic *baki*, anglsax. *beec*, alt nord. *bekkr*; ind germ. *bhag*; hochd. *bachen*, πγγί = isvor; sanscrit *bhanga*.

La rădăcina goto-slavă a lui *bah* s-a alipit de vorbitorul din părțile României sufixul *lui*, necunoscut pînă azi; în orice caz mai aproape de forme turce, cumane, decît slavone.

Sufixul *lui* vine în foarte puține nume topografice. Așa răsfoind Dicționarul lui Frunzescu am găsit aceste nume de locuri:

Bahlui, *Vaslui*, *Cohurlui*, *Teslui* (Olt și Dolj), *Călui* (Dorohoi, Ilfov și Romanați). *Orlui* (Buzeu), *Urlui* (Teleorman). Mai adăugim nume comune: *burlui* (turcesc), și vechiul *Turlui*, *Turluiianul*, etc.

E cel mai greu lucru a încerca etimologia acestor cuvinte; ele apar străine cu totul și prin rădăcina și prin flexiune. Totuși nu greșim dacă zicem că la unele din ele e vădită rădăcina slavă îmbinată cu o rostire singuratică de sufix.

Vădit lucru că în *Turlui*, avem pe *tur*, bour, și sufixul *lui*; tot așa în *Bahlui* avem pe goto-slavul *bah* și sufixul enigmatic *lui*.

Neconținut filologia are de pus puncte de întrebare la o sumă de etimologii a căror răspuns de dat cade în sarcina viitorului.

În înțelesul de *pârâu*, *bah* e goticul *baki*, german *bach* (r. rycei, vada, bara, poroj, dol; bulg. *dolcina*; serb. *potok*, ceh. *potok*, pol. *rucza*¹³⁹). Dacă însă se ca-

138) Fr. Kluge „Etym. Wört. der Deutschen sprache“. Strassburg 1889.

139) Fr. Miklosich „Slovarii ruseco-tțercovno, slav, bulg. serb, ceșco. polsco-franț, Német, Viena. 1885).

lifică și felul pârăului ca mocirlos, mlaștină, se găsește și în slavul *bahnă*.

În ori-ce cas punem la întrecere să ni se dea etimologia cuvintelor; *Bahlui*, *Vaslui*, *Covurlui*, pentru a ne da samă de felul popoarelor, care locuind pe aici au botezat pe limba lor aceste 3 ape, care se succed unele pe altele de la nord la sud.

Pentru noi rămîne convingerea că după nume aceste locuri nu au fost botezate de cît de popoare goto-slave, care au locuit pe aici și au avut vreme să dea nume și apei și locului. Dacă apei i s-a dat numele de *bah*=apă, pârău, mlaștină, după aspectul esterior al văii prin care curgea apa; tot așa și locul i s-a fost dat întâiu și întâiu nume după aspectul general al terenului și mai ales al esenței de arbori din pădurile ce acopereau aceste locuri.

§ 43. E un lucru cunoscut că în vechile texte vine adesea numele de *bucovină*, la locuri păduroase. Așa Dabija Vodă isprăvește de zidit minăstirea Birnova ce venea în *Bucovina* Iașilor. Minăstirea Hadimbul, zisă și Dealul mare, a fost zidită tot în *Bucovina* Iașilor. Atîtea *bucovine* ce ne întîmpină în vechile texte, ne îndreptățește a zice că sensul la început a fost cel comun, nu propriu ca astăzi. Se zicea *bucovină* la ori-ce loc păduros, fie că era sau nu esență de *fag* în pădure¹⁴⁰). Azi s-a specificat denumirea de *Bucovină* la partea Moldovei rapită de Austriaci în 1775; dar erau și sînt în Moldova mai multe *bucovine*, căci esența fagului e cea mai comună în pădurile și codrii noștri.

După altă esență de copac s-a dat nume regiunii județului *Ilfov*, din vechiu *Elhov*, arin, aninoasa, căci știut e din istorici că șesul Dunării era din vechi acoperit cu păduri seculare, prin care era anevoiasă trecerea, și că acestor terenuri păduroase li s-au zis de Pecenegi și Turci, *Teleorman*, *Deliorman*=pădure misterioasă.

140) H. Macarof „Slovar R-Fr“ S. Petérsb. 1884. *Bucz*=fag; *bucovnic*=pădure de fagi, *buki*, litera *b*, *bukva*, slovă, literă, *bukvar*, alfabet, *bukvița*, alfabet glagolitic; cf. în l. germană *buch*, carte, *buchstabe*, alfabet, toate în legătură cu *Buche* (*büche*), fag.

N-ar fi dar de mirare dacă popoarele goto-slave, care au înaintat pe valea Jijiei¹⁴¹⁾ și a Bahluiului, și au dat nume acestor ape, într-un mod generic de *curgător* (Jijia), și părău (*bah*) să fi început a zice și locului păduros, în care esența mai deasă era a frasinului, *As, Ias, Iasen*, localisîndu-se apoi la denumirea primelor așezări omenestii ce au fost pe clina dealului, unde azi e Palatul administrativ, din vechiul Curtea domnească și mai din vechime „*Curtea judecătorească de la Iași*“.

Popoarele slave, care au împinșit Europa sud răsăriteană, au botezat în acest chip, după esența specifică a arborilor din Codrii seculari mai multe locuri, cu numele de *Ias, Iasen*, de la marea Baltică la Balcani, și de la Tisa la Prut, ori pe unde a fost element slavon.

Iar dacă mai din vechi găsim denumiri de *Ias, Iasae, Iasus, Iasorum*, să nu uităm că substratul aric era mai vizibil în vremile vechi, cînd strămoșii noștri erau frați, sau cel mult veri primari ai protopărinților arieni, nu ca noi cei de astăzi, care sîntem mai străini și îndepărtați unii cu alții, și că dar s-a putut că însuși popoare cellice să fi botezat cu numele de *Iasi* localități atît după aspectul general al pădurilor, *as, asi* fiind înrudit în formă și sens derivativ cu *ensis* (sancrit *ansis*).

Dar nici putem nici voim a stabili vre-o înrudire între *Iasi* slav și *Iasi* vechi de prin inscripțiile romane, ori geografii vechi, mai ales că etimologia nu e o statornică bază în cercetările istorice, și ne duce la concluziunile ce voim să căutăm, cum au făcut Ungurii, care în *Iasones* medievali au văzut resturi ale vechilor *Iasyges, Iazyges*, locuitori prin secl. II d. Hr. și cum *Iasones* erau arcași Unguri, apoi și *Iasigii* au fost strămoși de ai lor.

Ce e mai alunecos ca terenul explicărilor etimologice a vechilor numiri de popoare! De ce să se fi numit *Iasigii, Iazyges*? Că au fost arcași, *Iasones*? Iată ce zice Etiénte de Campos Leyda în „*Racines de la langue latine*“ (Bordeaux 1878) „Numele de *Iazyges* dat la po-

141) *Jijia*, slav *jidkii*, comparativ *fijee*, *curgător*.

poare de prin Sarmatia, vine din grecescul *διάζωγος* par couples, par paires, par chariots“, căci Iazigiî trăiau ca şi Scitiî în *căruţe trase cu 2 cai* (*διάζωγος*)“.

Pot să fie şi simple coincidenţe fortuite, care pot provoca nedumeriri ori discuţii oţioase. De pildă; dacă Ionienii îşi zic *Iasi*, şi limba lor e *Iasică*, iar fruntaşul argonaut a fost *Iaso*, ar fi arhiridicul a încheia, că aceştii *Iaso*, au fost Iasigi, răsbunicii de ai Ungurilor, cum dă a înţelege Gamauf!

Noi ne oprim la epoca medievală şi studiind lumea slavonă, care s-a întins de la nord-est spre sud-vest, a ocupat secole întregi văile şi dealurile locurilor ţării Moldovei, şi aceste popoare slave au primit de la înaintaşii lor denumirile apelor şi munţilor, care apucase a fi date, rămânând să boteze pe limba lor alte locuri nouă, ocupate de ei, dind nume după aspectul general al locurilor: Hulboca (gropi), Tirnauca (spin), Zamostia (la pod), Bucovina (faget), Iaşi=frăsinet, sau după înfăţişarea apelor: Bistriţa (repede), Tecuci (curgător), Jijia (curgător), etc. şi deci Bahlui (apă), s'a putut ca tot după aspectul general al locurilor păduroase din valea Bahluiului, să fi specificat o denumire de *As*, *Ias*, *Askii*, mai ales că soarta a făcut ca în valea Bahluiului spre Prut să se închege cu mult înainte de secl X-lea un târg, care era un popas mare în drumul comercial de la nord-vest către sud-est, şi mai apoi să joace un rol precumpănitor în istoria Moldovei.

IV.

Concluziune

Am zis la începutul studiului nostru că începuturile Iaşilor sînt necunoscute. Din tot excursul făcut ne-am dumerit asupra varietăţii şi mulţimei părerilor emise asupra originii acestui oraş, căruî i se potriveşte minunat de bine vorba răzaşului: „un sac de hirtie şi un petec de moşie“.

Rari oraşe au provocat o literatură mai bogată asupra originilor sale ca oraşul Iaşiî. Nu atîta poate sin-

guratatea numelui a provocat curente deosebite, cît interes deosebite politice și culturale au adus altele pãreri și deci o literaturã destul de vastã.

Dupã cum am fãcut excursiune în jurul tãlmãcirei inscripției lui Zamosius, am vãzut cã istoricii noștri au luat de la strãini tãlmãcirea latinã a numelui de Iași ca municipiũ. De unde Ungurii inventase falsã inscripție zamosianã pentru a sui pe Ungurii la Iaziges vechi *iasones*—arcași, de prin secl al II și deci a-și dovedi vechimea lor în Europa, alți istorici duși de asemãnãri aparente și curente latiniste, au nãscocit origina romanã a Iașilor. Ce-i dreptul cronicarii noștri au încercat o explicare a Iașilor, ba cã e descãlicat de Stefan cel Mare (Gr. Ureche); ba cã e fãcut de un morar *Iasi* adicã Ion (D. Cantemir)¹⁴². Dar nici unul din ei n-a format școalã, cãci își prezentaũ pãrerile nesprrijinite pe nimic, ci numai pe spuse. Teoria lui Pray și Sulzer se prezintã mai ademinitoare și cu un mai mare aparat de erudiție; ea a fãcut școalã. Dar baza fiindu-i șubredã ea a fost pãrãsitã și alte pãreri i-au luat locul. Prin deducerile istoricilor Ungurii, scriitorii noștri s-au oprit la origini cumane, ori pecenege, deci *turanice*.

În timpul mai nou s-a apropiat origina Iașilor de numele slav dat *Alanilor* de *Iasi*. Dar Alanii fiind Germani, ar urma implicit ca explicarea etimologicã s-o mãrginim în cercul limbilor arice, iar nu turanice, și așa am și procedat. Oprindu-mã asupra sanscritului *as*, slav *ias*, got *asc*, german *esche*, am dezvoltat sensul primitiv al acestui cuvînt în toate ale lui sensuri la popoarele indo-europene, și ne-am format convingerea cã numele orașului *Iași* nu trebuie explicat prin accidente istorice, ci prin acel fapt normal al denumirii locurilor dupã cum se înfãțeau ele popoarelor ce mișunau pe aici. Și aflînd cã sensul primitiv al cuvîntului *ias*—*as*—

142) E vremea de a arãta cã D. Cantemir n-a nãscocit el prin analogie teoria lui. Era se vede o veche versiune, care umblã prin țarã asupra originii Iașilor, cãci Bandinus, care scrie raportul sãu misionar în 1646, vorbind de Iași, zice cã-i vine numele de la un pãstor vãcar, care pãstrea pe aici boii sãi pe locul unde azi e curtea domneascã—„Iasii sic denominatum tradunt ab opillione hujus nominis, qui prius boves in eodem loco pascebat in quo post modum aula principum erecta“. Astã versiune aduce pe de-antregul cu legenda lui Bucur ciobanul și originea Bucureștilor!

e fraxinus, am emis părerea că în jurul numelui de *Iaşi* nu trebuie a vedea nici pe *Iasones*, nici pe *ijas* cuman, nici pe *Iasi* alanî, porecliţi astfel — poate — de neamurile slave după *arcu de frasin* ce-l purtau ca armă mai obişnuită, după cum Skiţii sau Scoloţii s-ar fi fost numit astfel oarecînd de Elini după *scutul* lor nedeslipit de ei — *σκόδος* — ci curat şi simplu o denumire topografică dată după aspectul general al codrilor Iaşilor — numiţi în vechi *bucovine* — care au părut celor de demult a fi de *Iasen* — *ias* — *as* = fraxinus, denumire care nu e specifică numai oraşului, de a cărui origină am vorbit, ci se dă la mai multe alte localităţi ce le întîlnim pretutindenea unde a fost lăţit elementul slav, şi că dar numind ei atitea locuri *ias* — *iasen* — *iasica*, le-a zis, cum am zice noi azi pe romîneşte la *frăsinet*.

Iaşi însemnă dar *frăsinet*.

Iar ca vechime îl socotim a fi cu mult anterior secolului al X-lea d. Hristos, cînd slavii erau singurii stăpîni acestor locuri.

Iaşi 1903 Dec. 5.

